

TÖRTÉNELMI SZEMLÉ

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2020 | 4. SZÁM
LXII. ÉVFOLYAM

Hadseregellátás Magyarországon
Szijártó M. István bevezetőjével és Bagi Zoltán,
Lázár Balázs, Oross András, Schramek László,
Glósz József tanulmányaival

Rab Irén
Johann Andreas Segner szerepe
az első göttingeni csillagvizsgáló megépítésében

J. Nagy László
A magyar-arab kapcsolat és a rendszerváltás

Főcze János – Zahorán Csaba
Vita 1918-ról és Románia utóbbi száz évéről

TARTALOMJEGYZÉK

LXII. évfolyam, 2020. 4. szám

HADSEREGELLÁTÁS MAGYARORSZÁGON A KÉSEI RENDISÉG IDEJÉN	
Szijártó M. István • Bevezető megjegyzések	523
Bagi Zoltán Péter • Előzmények. A hadseregellátás problémája a tizenöt éves háborúban	527
Lázár Balázs • A császári–királyi hadsereg ellátási rendszere a Magyar Királyságban az 1751. évi szabályzattól 1815-ig	549
Oross András • Egy hagyományos üzlet. A győri vár katonaságának ellátása a 18. század első felében	565
Schramek László • A megyék szerepe a hadi szállításokban. Pest megye példája	577
Glósz József • Gabonakereskedelem és hadseregellátás	595
TANULMÁNYOK	
Rab Irén • Johann Andreas Segner szerepe az első göttingeni csillagvizsgáló megépítésében	609
J. Nagy László • A magyar–arab kapcsolat és a rendszerváltás	627
Főcze János – Zahorán Csaba • Mérlegen a „Nagy Egyesülés”. Vita 1918-ról és Románia utóbbi száz évéről	641

MÉRLEGEN A „NAGY EGYESÜLÉS” Vita 1918-ról és Románia utóbbi száz évéről

FŐCZE JÁNOS – ZAHORÁN CSABA

THE “GREAT UNION” ON BALANCE

Dispute about 1918 and the Last Hundred Years of Romania’s History

The paper presents the dispute that has gone on over the past years about the balance sheet of the last century of Romanian history after 1918. The authors examine the oeuvre of two outstanding representatives of contemporary Romanian historiography, Ioan-Aurel Pop and Lucian Boia, whose views on the centenary and the great issues of Romanian history, as well as on the basic features of the national “grand narrative” considerably diverge from each other. Exploring some of the key texts of these authors, who have formulated characteristic views on the occasion of the centenary, and whose arguments carry weight in Romanian public opinion, the authors tried to identify those fault-lines within Romanian historical scholarship which shed light also on the relationship of the science of history in a wider sense to nation-building. For what is at stake in the filling up of the centenary with content is no less than Romanian collective memory and the definition of actual national identity – while, on the basis of the two historians’ view of the past it is also possible to conceive the Romania-project in the service of which each of them imagines his own narrative.

Keywords: Romania, Transilvania, centenary, Trianon, Romanian historiography, Ioan-Aurel Pop, Lucian Boia

---

A 2018-as év a román nemzeti egység megünneplésének jegyében telt Romániában. Ennek megfelelően a centenárium, illetve az azt megelőző és követő évek során fokozatosan felidéztek a román nemzetállami ideál megvalósulásának egyes mozzanatait – az első világháború befejező szakaszától az új rendezést kodifikáló Párizs környéki békeszerződések megkötéséig. Az események századik évfordulója több szempontból is komoly téttel bírt a román nacionalisták¹ szemében. A klasszikus nacionalizmus hívei számára ugyanis kihagyhatatlan lehetőségnek tűnhetett a román nemzettudat „hagyományos” román értékek mentén való megerősítésére és megújítására, illetve a román nemzetállam-építés

---

Főcze János, PhD, levéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Zahorán Csaba, PhD, tudományos munkatárs, BTK TTI, Trianon 100 MTA-Lendület Kutatócsoport, Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Eötvös József Kutatóközpont, Közép-Európa Kutatóintézet. A tanulmány az MTA-Lendület Trianon 100 kutatási projekt keretében valósult meg.

¹ Jelen szövegben a „nacionalizmus” fogalmát értékmentesen, leíró fogalomként használjuk, a nemzeti eszme iránti elkötelezettséget értve alatta, az „antinacionalizmust” pedig ennek ellentétéként alkalmazzuk.

folytatására.² A már régóta forgalomban lévő nemzeti diskurzusok felhangosítása választ ígért a nemzeti eszmét a 20–21. század fordulóján fenyegetni látszó kihívásokra: a globalizációra, a posztmodern szemléletre, valamint a fogyasztói életmód terjedésére (és egyéb mélyreható, a modernizációval járó változásokra). A centenárium apropóján „historizált” közbeszédben így a román nemzet- és államépítés jelentőségére és eredményeire irányíthatták a figyelmet, hogy megszilárdíthassák az utóbbi évtizedekben „gyengülni” látszó nemzettudatot, egyúttal pedig ellensúlyozzák a Románia egységes nemzetállami jellegét megkérdőjelező kisebbségi vagy regionalista törekvéseket.

A kerek évforduló ugyanakkor a modern Románia nemzetközi népszerűsítésére, „rek-lámozására” is használhatónak tűnhetett. Vagyis arra, hogy bemutassa és megünnepelje – mi több, megünnepeltesse – a román nemzetállam-építés 20. századi eredményeit, azok közül is kiemelve az első világháború végén elért sikereket. A mai Románia nemzetközi elismertségének és elfogadottságának növelése főképp azt szolgálta, hogy az ország elfoglalhassa azt a helyet, amely őt – a román nemzeteszmé hívei szerint – valós súlya, mérete és potenciálja alapján Európában megilleti.³ Ezért Nagy-Románia létrejöttét nemcsak a nemzeti önrendelkezés eszméjének megfelelően szükségszerű és igazságos fejleményként állították be, hanem egyúttal azt is hangsúlyozták, hogy az első világháborút lezáró, Romániának nagymértékben kedvező rendezés a térség geopolitikai stabilitása szempontjából is kulcsfontosságú mozzanatként értelmezendő. A „román nemzeti tér” részének tekintett régiók Bukarest vezetésével történő 1918–1919-es egyesítése, illetve ennek száz évvel későbbi ünnepélyes felidézése egyszerre volt hivatva legitimálni a jelenlegi *status quot* – elsősorban Erdély viszonylatában – és elfogadtatni a további román nemzeti célkitűzések jogosságát – különösen a Moldovai Köztársaság kapcsán.

Ez utóbbi szándék már a centenárium harmadik tétjével függött össze, amely kifejezetten az aktuális román nemzeti projekt, vagyis Moldova integrációjának (román nacionalista szemmel: reintegrációjának) előmozdítására irányult. Románia és Moldova esetleges egyesítésének nemzetközi és belföldi elfogadása ugyanis egy ideje újra Bukarest egyik legfőbb célkitűzésének számít. Noha a kérdés már a Szovjetunió 1991-es megszűnése idején napirendre került, a moldovai és a nemzetközi geopolitikai viszonyok bonyolultsága miatt ezt a törekvést mindmáig nem sikerült kivitelezni.⁴ A mai román nemzet-építők szerint a két ország egyesítéséért küzdő unionista mozgalom sikeressége szempontjából rendkívül fontos a román nemzettudat megerősítése, mégpedig mind

² Lásd pl. a Román Akadémia 2017 júliusában nyilvánossá tett terveit: Kulturális és tudományos stratégia – a Román Tudományos Akadémia ambiciózus centenáriumi terve. (*Trianon100.hu* 2017. augusztus 9.) [Http://trianon100.hu/blog-cikk/kulturalis-es-tudomanyos-strategia-a-roman-tudomanyos-akademia-ambiciozus-centenariumi-terve](http://trianon100.hu/blog-cikk/kulturalis-es-tudomanyos-strategia-a-roman-tudomanyos-akademia-ambiciozus-centenariumi-terve). (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)

³ Radu Boroianu, a Román Kulturális Intézet (= ICR) akkori elnöke így fogalmazott 2015-ben: „Ha sikerülni fog ezt az országprojektet jól véghezvinni, Románia végül vissza- vagy elnyeri a világban és Európában megérdemelt helyét, Románia 2019 EU-s elnökségének sikere pedig biztosítva lesz!” *Provocări istorice și proiecte strategice pentru imaginea României în perioada 2016–2019*. (*Icr.ro* 2015. május 29.) [Https://www.icr.ro/pagini/provocari-istorice-si-proiecte-strategice-pentru-imaginea-romaniei-in-perioada-2016-2019](https://www.icr.ro/pagini/provocari-istorice-si-proiecte-strategice-pentru-imaginea-romaniei-in-perioada-2016-2019). (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)

⁴ Ezzel kapcsolatban lásd Charles King: *Moldovenii. România, Rusia și politica culturală*. Chișinău, 2002. 149–171.; Dan Dungaciuc – Petrișor Peiu: *Reunirea. Realități, costuri, beneficii*. București, 2017.

Romániában, mind Moldova román és románul beszélő népességén belül. A két világháború közötti Nagy-Romániának ebben a kontextusban kettős funkciója van: történelmi előképként mindkét ország közvéleményében a román nemzeti egység hullámmozó népszerűségű eszméjét hivatott erősíteni, egyúttal az egyesülést a nemzetközi szereplők számára is elképzelhető, sőt egyenesen logikus és racionális megoldásként jeleníti meg.

A tétek jelentőségéhez és a grandiózus elvárásokhoz képest azonban a centenáriumi megünneplése korántsem vált azzá a sikertörténeté, aminek szánták. Habár születtek említésre méltó eredmények is (megkezdődött például a gyulafehérvári Egyesülés Múzeumának a korszerűsítése és felújítása, könyvsorozatok és az 1918-as eseményeknek szentelt kiadványok, folyóirat-különszámok jelentek meg, és több látványos weboldal és ismeretterjesztő videó is készült),⁵ a nagy tervek csúszása vagy elmaradása, illetve néhány megvalósult elképzelés felemás érzést sugallva csapódott le a román közvéleményben. Ez utóbbiak közül a Facebook-logóra emlékeztető gyulafehérvári alkotás és a határidőre el nem készült, de ennek ellenére felszentelt bukaresti Nemzet Megváltása Katedrális, a világ egyik legnagyobb ortodox temploma⁶ juthat eszünkbe. A politikai szempontból kényes ellentmondásosság felvállalása helyett az ország vezetői a centenáriumi projektek befejezését 2020-ig meghosszabbították.⁷

A gyulafehérvári, bukaresti és egyéb helyszíneken megtartott hivatalos ünnepek mellett az évforduló kapcsán újra előkerült az is, hogy miként értékelhető Románia utóbbi száz éve, valamint hogy miként képzeli el hazájukat a jövőben. A centenáriumi lebonyolításának zavarai és az évfordulót övező közéleti viták ugyanakkor felfedték napjaink romániai társadalmának számos belső törésvonalát és problémáját. A pártpolitikai háttérű kritikák⁸ mellett olyan vélemények is megfogalmazódtak, amelyek nem illeszkedtek az elhúzódozó politikai válság miatt egyébként is némileg erőtlennek tűnő hivatalos,

- ⁵ A történelmi jellegű kiadványok közül lásd pl. *Identitatea românească în preajma Centenarului Marii Uniri (1918–2018)*. Ed. Aura Christy. București, 2017., *Un centenar și mai multe teme pentru acasă*. Ed. Adrian Cioroianu. Iași, 2018., a folyóiratok különszámai közül pl. *Historia Special* (2018) Nr. 25. (100 [1918–2018]), *Sinteza* (2018) Nr. 58. [Noiembrie–Decembrie], *Newsweek România* (2018) Nr. 30. stb., továbbá a centenáriumi alkalmából kiadott sorozat („România – Marea Unire – 1918–2018 – 100 de cărți”) köteteit. A még elérhető tematikus honlapok közül lásd pl. <https://europecentenary.eu/>; <https://centenarulromaniei.ro/>; <http://romanian-centenary.org/>. Ugyanakkor a román nemzeti elbeszélést vitató, színvonalas rendezvény- és kiadványsorozattal állt elő a romániai magyarság domináns politikai szervezete, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (= RMDSZ) is a magyar kormány támogatásával, *1000 év Erdélyben, 100 év Romániában* címmel. (Lásd <http://ezer100.ro/>.)
- ⁶ Petre Dobrescu: *Catedrala Mântuirii Neamului, în cifre. Recordurile pe care le deține. E mai înaltă decât Casa Poporului și are cel mai mare clopot din lume.* (*Libertatea.ro* 2018. november 25.) <https://www.libertatea.ro/stiri/catedrala-mantuirii-neamului-in-cifre-2465965> (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)
- ⁷ Marinela Brumar – Sorin Blada: *Ivașcu: Evenimentele dedicate Centenarului Marii Uniri vor continua până în 2020.* (*Agerpres.ro* 2018. április 27.) <https://www.agerpres.ro/cultura/2018/04/27/centenarulmariiuniri-ivascu-evenimentele-dedicat-centenarului-marii-uniri-vor-continua-pana-in-2020--99127>. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)
- ⁸ Lásd pl. Liviu Bratescu: *Centenarul Marii Uniri: un eșec monumental al actualei puteri.* (*Livibratescu.ro* 2018. január 14.) <https://livibratescu.ro/centenarul-marii-uniri-un-esec-monumental-al-actualei-puteri/>. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.); Cosmin Ruscior: *Vlad Alexandrescu, fost ministru al Culturii: Centenarul este un eșec.* (*Rfi.ro* 2018. szeptember 18.) <https://www.rfi.ro/politica-105978-vlad-alexandrescu-centenar-esec>. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)

nemzetiszínű diskurzusba, és árnyalták, mi több, nem egyszer meg is kérdőjelezték az ország és a román nemzet „eredményeit”.⁹ Az évforduló tehát katalizálta a romániai tudományos, kulturális és politikai elitek érték- és érdekcsoportjai közötti, a múlt megmagyarázásáért és a jövőkép meghatározásáért folyó versenyt. Mindennek a bemutatására jelen írás keretében nem vállalkozhatunk, a centenárium történeti értelmezéseinek felvillanása azonban segítheti e jelenség jobb megértését.

Előzményként érdemes visszatérni a román nemzetállam-építés eredményeiről, szándékos és akaratlan következményeiről, valamint a további kilátásairól szóló viták gyökereihez. Habár értelmezési keretként adná magát az „autochtonista” és „nacionalista”, valamint a „nyugatos” elitek szembeállítása, a Romániáról szóló vita kiindulási pontjait pedig vissza lehetne vetíteni egészen a két világháború közötti időszakig (vagy még korábbra),¹⁰ jelen szövegben – a vizsgálat kereteit leszűkítve – az 1989 utáni román¹¹ történetírásra koncentrálunk. Ezen belül pedig elsősorban a román történetészakma két kiemelkedő szereplője, Ioan-Aurel Pop és Lucian Boia egyes, a centenáriummal kapcsolatos írásain keresztül próbáljuk meg érzékelteni a szakmai vélemények sokszínűségét.

Első pillantásra ugyan elnagyolt célkitűzésnek tűnhet két szerző néhány szövege alapján értelmezni egy ennyire komplex és szerteágazó kérdéskört,¹² mégis úgy véljük, hogy a kiválasztott írások túlmutatnak önmagukon. A két történész vizsgált szövegeiben tetten érhető különbségek ugyanis azokra a törésvonalakra mutatnak rá, amelyek a román történelem (és azon belül az újkori nemzet- és nemzetállam-építés) értelmezései, valamint a történettudomány és a nemzetépítés viszonya kapcsán jelennek meg a román nyilvánosságban. A centenárium környékén látványosan nyilvánultak meg a – leegyszerűsítve – „nacionalistaként” és „antinacionalistaként” meghatározható két megközelítés

⁹ Lásd pl. Magda Grădinaru: 100 év mérlege: a gyulafehérvári nyilatkozat egy elpuskázott lehetőség maradt. (Interjú Ioan Stanomir történésszel.) (*Fóter.ro* 2018. október 26.) [.https://foter.ro/cikk/20181026_100_ev_merlege_a_gyulafehervari_nyilatkozat_egy_elpuskazott_lehetoseg_maradt_interju](https://foter.ro/cikk/20181026_100_ev_merlege_a_gyulafehervari_nyilatkozat_egy_elpuskazott_lehetoseg_maradt_interju) (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.); Pászkan Zsolt: Centenárium Románia: nemzetépítés és zűrzavar. (*Kisebbségi Szemle* 2018/1. 7–24.) https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/NPKI_folyoiratok/kisebbségi_szemle/2018_01/ksz201801_3.Paszkan.pdf. (A letöltés ideje: 2020. július 22.)

¹⁰ Ezzel kapcsolatban lásd Constantin Iordachi – Trencsényi Balázs: A megújulás esélyei: a román történetírás tíz éve (1989–1999). (*Replika* [2000] 41–42. sz. 165–167.) http://replika.hu/system/files/archivum/replika_41-42-13_iordachi_trencsenyi.pdf. (A letöltés ideje: 2020. július 22.)

¹¹ Mellőzve most a romániai magyar történetírást, ami ugyanis külön tanulmányt érdemelne.

¹² Különösen annak tükrében, hogy a centenárium környékén számos további, kifejezetten ezzel az évfordulóval foglalkozó munka jelent meg kiváló szakemberek tollából, mint például Ioan Stanomir: *La Centenar: recitind secolul României Mari*. București, 2018., *Un centenar și mai multe teme pentru acasă*. Ed. Adrian Cioroianu. Iași, 2018., Oliver Jens Schmitt: *România în 100 de ani. Bilanțul unui veac de istorie*. București, 2018., *Identitatea românească în preajma Centenarului Marii Uniri (1918–2018)*. Ed. Aura Christi. București, 2017. A magyar nyelven megjelent kiadványok közül érdemes megemlíteni pl. Romsics Ignác: *Erdély elvesztése 1918–1947*. Bp., 2018.; *A leszakadt Erdély első száz éve. Szilágyi Aladár beszélgetései kortárs történészekkel*. Nagyvárad, 2019.; Márványi Péter – Bánhidi Emese: *Párhuzamos évszázad*. Marosvásárhely, 2019.; Miskolczy Ambrus: *Román nemzetgyűlés Gyulafehérvárott 1918. december 1*. Bp., 2019.; *Impériumváltás Erdélyben (1918–1920)*. Szerk. Kovács Kiss Gyöngy. Kolozsvár, 2020.; *Románia és az erdélyi kérdés 1918–1920-ban. Dokumentumok*. Szerk. L. Balogh Béni. Bp., 2020. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak. Trianon-dokumentumok és -tanulmányok 6.)

közötti különbségek.¹³ Ez nem meglepő, hiszen ebben a kiemelt időszakban érezhetően megnőtt a súlya annak a kérdésnek, hogy ki fogja meghatározni a román kollektív emlékezetet és nemzettudatot. A közéleti megnyilatkozásokban és a tudományos fórumokon egyaránt összecsapó két markáns diskurzusból ugyanakkor az is kiolvasható, hogy milyen terheket hozott magával a múltból az 1989 utáni demokratikus berendezkedés a historiográfia területén, és milyen új irányvonalak jelentek meg azóta. Végezetül pedig, hogy egyáltalán mi a célja a történettudománynak és a történetírásnak, és milyen Románia-projekteteket szolgálnak – ha szolgálnak – az egyes múltértelmezések.

Felemás rendszerváltás a román történetírásban

A közép- és kelet-európai államszocialista rendszerek bukása utáni politikai, társadalmi, gazdasági és külpolitikai változások legitimációs kényszerhelyzetbe hozták a nemzetállami eliteket. Számukra a két világháború közötti időszak rendszerei a nyugati mintájú polgári demokráciák egyfajta előképeiként „ajánlkoztak”. Így az első világháborút követően lényegesen nagyobbá vált Román Királyság (az úgynevezett Nagy-Románia) az 1989 utáni romániai politikai diskurzusban referenciaponttá, egyfajta mintává vált – sőt aranykorra nemesült. Az 1990-es évek elején, a Szovjetunió felbomlása következtében még annak a lehetősége is felsejlett, hogy – legalább részlegesen – visszaállítsák a két világháború közötti országterületet. A Moldovai Köztársaság romániai (re)integrációjának kérdését azonban a moldovai fejlemények – elsősorban az orosz hadsereg beavatkozása a transznisztriai konfliktusba, majd a román unionista mozgalom kifulladására – levették a napirendről, a jelenkori Románia keleti határa tehát továbbra is a Prut folyó maradt. A román eliteknek a második világháború utáni területi meghatározottság mellett a nemzetállam-építés akadályaként felfogott kisebbségi kérdéssel is szembe kellett nézniük. Mindez nagy felelősséget helyezett a román történetírásra is, hiszen egy meglehetősen komplex és ellentmondásos múltat kellett újra feldolgoznia, immár korlátoktól mentesen.

Az 1989. decemberi fordulatot megelőző nemzeti kommunista rendszer történetírását a leíró, eseménytörténeti megközelítés és nagy fokú átideologizáltság jellemezte, miközben témaválasztásait a rezsim hivatalos kánonja határozta meg.¹⁴ A rendszerváltás nem járt a történelemszakma átstrukturálódásával, és az 1989 előtti fontosabb történelmi csoportosulások nagyjából megtartották pozíciójukat és befolyásukat. A történetírók többsége továbbra is az 1980-as évek nacionalista múltértelmezésének szellemében írt, éppen csak a marxista eszmék és a párt, illetve a *Conducător* dicsőítése nélkül. E múltszemlélet négy fő, axiomaticusnak ható pontját Cristina Petrescu és Dragoș Petrescu a következőképpen azonosították be: 1) a román nép ősiségének hangoztatása; 2) a román nép megszakíthatlan jelenléte az ország jelenlegi területén az ókortól fogva napjainkig;

¹³ Még akkor is, ha valódi viták helyett ezúttal is inkább párhuzamos monológokról, a saját narratívák – és azok kizárólagosságának – hirdetéséről beszélhetünk.

¹⁴ Lucian Boia: *Történelem és mítosz a román köztudatban*. Bukarest–Kolozsvár, 1999. 71–90., ill. Iordachi–Trenesényi: A megújulás, 167–169.

3) a román nép egysége a történelem folyamán és 4) a románság történeti korokon átívelő szabadságharca.¹⁵

Ugyanakkor három, főként a nyugati történetírás trendjei nyomán megjelenő változásra is sor került: az ideológiamentesítés, a mítoszrombolás, valamint az újraszakszerűsödés fordulatára. Ezek alapjaiban kérdőjelezték meg az 1990-es években még domináns, a mából vizsgálva monolitikusnak ható román történelemszemléletet.¹⁶ Így az 1989 előtti romániai történetírás hagyományait új köntösben folytatókkal szemben körvonalazódni kezdett azoknak a csoportja is, akik másként közelítették meg a románok történetét.¹⁷

Különösen látványosan nyilvánult meg ez a másság a múlt nemzeti szempontú vagy attól független értelmezésében. Ahogy már említettük, a diktatúra bukásával hiába omlottak le az ideológiai korlátok, a nemzeti kommunizmus virulens nacionalizmusa túlélte Ceaușescut. Így ennek egyfajta „antinacionalista” válaszként jelent meg az a megközelítés, amely elvetette a történelem etnocentrikus, a nemzeti szempont kizárólagosságát hirdető értelmezéseit. Ám az ezt felvállalók szükségszerűen konfliktusba kerültek a nacionalista iskola híveivel.¹⁸ Ez a szemléletbeli eltérés komoly vitákhoz vezetett az 1990-es évek végén, amelyekre itt csak két mozzanat felidézésével utalnánk – az egyik a Lucian Boia munkássága körül kibontakozott vita, a másik pedig a Sorin Mitu nevével fémjelzett történelemtankönyvek kapcsán kitört „botrány”.

Boia a Bukaresti Egyetem oktatójaként és a *Történelem és mítosz a román köztudatban*¹⁹ című könyv mellett számos további munka szerzőjeként akarva-akaratlanul az antinacionalista történelemszemlélet meghatározó és egyben jelképes képviselőjévé vált. Mivel az általa kikezdett „történeti mítoszok” a nemzeti narratíva fontos támaszául szolgálnak, hozzájárulva a román történeti tudat nacionalista jellegének reprodukciójához, Boia újszerű megközelítéseit nagy érdeklődés fogadta. A pozitív reakciókon kívül azonban munkássága idegenkedő, mi több, ellenséges reakciókat is kiváltott, a nemzeti történelemszemlélet hívei pedig mindmáig állhatatosan bírálják.²⁰

¹⁵ Cristina Petrescu – Dragoș Petrescu: Mastering vs. Coming to Terms with the Past. A Critical Analysis of Romanian Post-Communist Historiography. In: *Narratives Unbound. Historical Studies in Post-Communist Eastern Europe*. Ed. Sorin Antohi et al. Bp. – New York, 2007. 317. Lásd még Camil Mureșan: Az 1989 utáni román történetírás kutatási irányairól és tárgyköreiből. (*Világtörténet* [1992] [Ősz-tél] 37–42.) https://tti.btk.mta.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/vilagortenet/vt_1992_2/muresan.pdf. (A letöltés ideje: 2020. július 22.)

¹⁶ Vö. Petrescu–Petrescu: Mastering.

¹⁷ Vö. Iordachi – Trencsényi: A megújulás.

¹⁸ Megjegyzendő, hogy az itt használt „nacionalista–antinacionalista” kategorizálás egy meglehetősen önkényes eljárás, mivel valójában nem igazán lehet beszélni állandó és jól meghatározható csoportokról, pontos ismérvek alapján besorolható szerzőkkel. Ehelyett inkább arról a különbségről van szó, amely az 1989 előtt kanonizálódott román nemzeti narratívához való viszonyulásban sokszor esetlegesen, alkalmilag nyilvánul meg.

¹⁹ Lásd pl.: Trencsényi Balázs: Csontvázak a szekrényben. *Buksz* 14 (2002) 136–144.

²⁰ Uo. 143–144., ill. Lucian Boia: *Istorie și mit în conștiința românească*. Ediție aniversară adăugită și ilustrată. București, 2017. 19–22. Boia egyik legnevesebb kritikusa Ioan Scurtu – a két világháború közötti Románia történetének kutatója, a Bukaresti Egyetem tanszékvezetője és a Nicolae Iorga Intézet igazgatója, 2000–2004 között Ion Iliescu elnök tanácsadója, Boia szerint „a leghivatalosabb román történész” (Lucian Boia: *Istorie*, 10–11.) – napjainkig aktív a román nemzeti identitás, a történelemszemlélet és történetírás témái kapcsán, „nemzeti nézőpontból” kritizálva a szerinte destruktív, „nemzetellenes” megközelítéseket és

Az 1999-ben kitört „tankönyvbotrány” szintén látványosan jelentette meg a nacionalista-antinacionalista szembenállást. A kolozsvári Sorin Mitu vezette szerkesztőbizottság gondozásában megjelent „alternatív történelemtankönyv” ugyanis mellőzte a hagyományos román nemzeti narratíva több elemét, ami heves bírálatokat váltott ki. A kiadvány még a parlamentben is szóba került, az egyik szenátor pedig kijelentette: „ez a tankönyv megérdemelné, hogy a köztereken égessék el”.²¹

A Boia elleni dühödt kritikák és az inkriminált tankönyv körüli viták nyilvánvalóvá tették, hogy a hagyományos nemzeti narratíva hívei komoly kihívásként fogták fel a történelemtől másként gondolkodók megjelenését. Noha a globalizáció, Románia euroatlanti integrációja, valamint az 1990-es évek és a 2000-es évek elejének nyugati antinacionalizmusa defenzív pozícióba kényszerítette őket, a nemzeti kommunizmusban szocializálódott (vagy egyszerűen csak nacionalista meggyőződésű) történészeknek és értelmiségieknek nem állt szándékukban átengedni a terepet. A történetíráson belül idesorolhatjuk a Dan Berindeihez vagy Ioan Scurtuhoz képest fiatalabb nemzedékből jövő Ioan-Aurel Popot is. A kolozsvári történész 2002-ben egészen konkrét „választ” fogalmazott meg a Boia jelentette kihívásra: egy terjedelmes kötetet szentelt azoknak az állításoknak a cáfolására, amelyeket Boia híressé vált munkájában kifejtett.²² A későbbiekben Pop az antinacionalista megközelítés harcos bírálójává lépett elő, és egyéb témák kapcsán is hallatta hangját, mint például a hagyományos román értékek, a nemzeti történelemszemlélet²³ vagy a középiskolai történelemtanítás védelmében.²⁴

---

törekvéseket. Lásd pl. Dumitru Roman: Prof. univ. dr. Ioan Scurtu: După 1989 s-a dezvoltat, în România, un foarte puternic și agresiv curent antinațional! *România Eroică* (2014) Nr. 2. 7–13., Ion Longin Popescu: Prof. Dr. Ioan Scurtu: „Asistăm la punerea în operă a unui program vizând ștergerea identității naționale a poporului român”. *Cotidianul.ro* 2015. február 2.) <https://www.cotidianul.ro/prof-dr-ioan-scurtu-asistam-la-punerea-in-opera-a-unui-program-vizand-stergerea-identitatii-nationale-a-poporului-roman/>. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)

²¹ Erről lásd Răzvan Pârâianu: „Politica și predarea istoriei”. *Ideii în Dialog* (2005) Nr. 1. 14. (Magyar nyelven: A történelemtankönyv-vita Romániában. (Öt év múltán). *Magyar Lettre International* [2005] Nr. 58. <https://epa.oszk.hu/00000/00012/00042/paraianu.html>. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.), ill. Răzvan Pârâianu: National Prejudices, Mass Media and History Textbooks: The Mitu Controversy. In: *Nation-building and Contested Identities: Romanian and Hungarian Case Studies*. Ed. Balázs Trencsényi et al. Budapest–Iași, 2001. 93–117. (<http://mek.niif.hu/06000/06046/06046.pdf>. A letöltés ideje: 2020. július 22.)

²² Ioan-Aurel Pop: *Istoria, adevărul și miturile. (Note de lectură)*. București, 2002.

²³ Lásd pl. Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române: Istoria noastră nu trebuie regândită în funcție de viitor, ci de onestitate, de corectitudine și profesionalism. (*Revistasinteza.ro* 2019. április 4.) <https://www.revistasinteza.ro/ioan-aurel-pop-presedintele-academiei-romane-istoria-noastra-nu-trebuie-regandita-in-functie-de-viitor-ci-in-functie-de-onestitate-de-corectitudine-si-profesionalism>. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)

²⁴ Lásd pl. Florina Pop: E nevoie de istorie în școli? Rectorul UBB: „La țară, la matematică, fizică sau chimie nu înțeleg nici profesorii ceea ce predau, darămite elevii”. (*Adevarul.ro* 2019. február 19.) https://adevarul.ro/locale/cluj-napoca/de-nevoie-istorie-scolil-rectorul-ubb-la-tara-matematicefizica-chimie-nu-inteleg-profesorii- ceea-predau-daramite-elevii-1_56c741bf5ab6550cb8fc302f/index.html. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)

Miről szóljon a centenárium?

Ioan-Aurel Pop 1955. január 1-jén született a Kolozs megyei Cegéhez tartozó Vasasszentivánon [Sântioana]. Cegén a román többség mellett mintegy száz magyar is él, és a községben található az erdélyi Wass család egyik régi kastélya is – Popnak tehát egyáltalán nem idegen az interetnikus együttélés tapasztalata. A család még Pop iskoláskora előtt Brassóba költözött, ahol a kitűnő tanulóknak bizonyuló fiú megkezdte tanulmányait, majd évfolyamelsőként végzett az Andrei Șaguna román ortodox püspökről elnevezett, az ország egyik legjobbjának számító gimnáziumban. 1979-ben a történelem szakot is évfolyamelsőként végezte el Kolozsváron. Tanulmányai alatt nagy hatással volt rá Jakó Zsigmond, a 20. századi erdélyi magyar történetírói iskola meghatározó alakja.²⁵ Az egyetem után középiskolai történelemtanárként helyezkedett el Kolozsváron, 1984 óta pedig a Babeș-Bolyai Tudományegyetem középkori történelem tanszékén dolgozott oktatóként. Pop 1989-ben védte meg doktori disszertációját a 14–16. századi erdélyi román kenézségi gyűlések témájában. 1991–1992 között Fulbright ösztöndíjjal tanított az amerikai Pittsburghben, majd 1994–1995 között a New York-i Román Kulturális Alapítványt,²⁶ a Román Kulturális Intézet jogelődjét vezette. 1993-ban nevezték ki a kolozsvári, akkor még a Román Kulturális Alapítványhoz tartozó és Erdély történetével foglalkozó Centrul de Studii Transilvane [Erdélyi Tanulmányok Központja] élére. A történész negyvenhat évesen, a valaha volt legfiatalabbként lett a Román Akadémia levelező tagja, 2010-ben pedig rendes taggá választották. Pop felsőfokon bírja az angol, a francia, az olasz, a német és a magyar nyelvet, habár önéletrajza szerint az utóbbin csak középfokon tud írni. Az agilis, megnyerő és fiatalos történész végigjárta a Babeș-Bolyai Tudományegyetem tanári ranglétráját, és 2012-ben az egyetem rektorává választották. Hasonlóan ívelt felfelé akadémiai karrierje is, 2018-ban a Román Akadémia elnökévé választották.²⁷ Az eredetileg középkorász Pop tudománypolitikai működése mellett, mint korábban említettük, több publikációjával is szembeszállt a Lucian Boia nevével fémjelzett, a román történetírást szerinte veszélyeztető demitizáló történelemszemlélettel, és a nemzeti megközelítést újra öntudatosan és hangsúlyosan felvállaló történetírói irányzat meghatározó képviselőjévé vált.

Egy bizonyos pontig hasonlóképpen ívelt Lucian Boia karrierje is. A regáti történész középosztálybeli családban született Bukarestben, 1944. február 1-jén. Az anyai ágon olasz származású Boia apja eredetileg szociológiát, majd gyorsírást tanult, később a román parlamentben dolgozott gyorsíróként. Anyai ági családi háttere azonban az interjúk alapján meghatározóbb volt: a Tirol környékéről származó nagyapának Câmpulung Muscel munténiai városban volt háza, ahol Boia gyerekkora egy részét töltötte. A történelem iránt már zsenge kora óta érdeklődő Boia 1962-ben iratkozott be a Bukaresti Egyetem Történelem Karára, majd négy év múlva belépett a Román Kommunista Pártba is. Pophoz hason-

²⁵ Both Noémi Zsuzsanna: Jakó Zsigmond és Imreh István. In: Papp Gábor: *Értelmiségi válaszutak 1945 után. Egy akadémiai ülészek előadásai*. Bp., 2017. 179–195.

²⁶ Fundația Culturală Română.

²⁷ Forrás: Ioan-Aurel Pop életrajza a Babeș-Bolyai Tudományegyetem oldalán. https://www.ubbcluj.ro/cv/CV_Ioan-AurelPop_RO.pdf. (A letöltés ideje: 2020. július 22.)

lóan szintén évfolyamelsőként végzett, majd 1968 decembere és 1969 májusa között Prágában tanult. Ezt követően két hónapot Budapesten tartózkodott cserediákként. Romániába visszatérve beiratkozott a Bukaresti Egyetem doktori képzésére, ahol az erdélyi románok nemzeti mozgalmával foglalkozott, majd megvédte Eugen Brote erdélyi román politikusról írt disszertációját. Ezután a Történelem Kar tanársegédjeként kezdett dolgozni. 1980 és 1990 között a Nemzetközi Historiográfiai Bizottság [La Commission Internationale d’Histoire de l’Historiographie] titkára volt, funkciójának köszönhetően gyakran megfordult külföldön is. Boia főként francia nyelvterületen épített ki jó kapcsolatokat, és franciául is elkezdett publikálni.²⁸ 1993-ban az ő igazgatásával alakult meg a Bukaresti Egyetemen a mítoszokat kutató „Képzelttörténelmi Központ” [Centrul de Istorie a Imaginarului].

Boia – legalábbis Pop karrierjének későbbi felíveléséhez képest – „egyszerű” egyetemi tanárként folytatta pályáját, számára a hírnevet – igaz, nemzetközi szinten – a már említett, 1997-ben megjelent *Történelem és mítosz a román köztudatban* című könyve hozta meg. Ebben a munkájában ugyanis az addigi román történetírás több alapvető, a nemzeti narratíva vonatkozásában kulcsfontosságú eleméről mutatta ki, hogy azok nemritkán mitologikus konstrukciók. A történész azóta kötetek és esszé jellegű történelmi eszmefuttatások sokaságát jelentette meg, amelyek gyakran gerjesztenek komoly közéleti vitákat.²⁹ Nagy hatását és sikerét valószínűleg egyszerre köszönheti provokatív, elgondolkodtató felvetéseinek és szokatlan megközelítéseinek, illetve könnyed, olvasmányos stílusának, valamint finom iróniájának. Külföldön Boia kétségkívül a legismertebb román történésznek számít, és mivel könyveinek jó részét magyar nyelvre is lefordították,³⁰ ez Magyarországra is érvényes.

Ahogy már említettük, a centenáriumi alkalmat adott arra, hogy az egyébként is egymásnak feszülő történészi szemléletek és az azokat képviselő „harca” talán minden eddiginél intenzívebben bontakozzon ki. Mint a fentebb vázolt két élettörténetből is világosan látszik, Ioan-Aurel Popról és Lucian Boiáról ugyanúgy elmondható, hogy nem mindennapi karriert futottak be, valamint az is, hogy mérvadó szerzőkként tartja őket számon az ország közvéleménye és tudományos közössége egyaránt. A már nyugdíjazott Boia kifejezetten termékeny szerző, míg Pop tudományos tekintélyét publikációi mellett rektori és akadémiai elnöki tisztsége is növeli.³¹ Valószínűleg akkor sem tévedünk nagyot,

²⁸ Lásd Carmen Constantin: Prof. dr. Lucian Boia, istoric: „Școala? Nu mi-a plăcut!” (*Adevarul.ro* 2014. október 11.) https://adevarul.ro/cultura/istorie/prof-dr-lucian-boia-istoric-Scoala-nu-mi-a-placut-1_5437c-8b40d133766a8d2ea2e/index.html. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.); Horia Tabacu: Lucian Boia: „Am studiat la Praga, în 1968, la căteva luni după ce țara a fost ocupată de ruși”. (*Ezv.ro* 2014. május 16.) <https://evz.ro/interviuri-cu-scriitorii-lucian-boia-am-studiat-la-praga-in-1968-la-cateva-luni-dupa-ce-tara-a-fost-ocupata-de-rusi.html>. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)

²⁹ Mint például a *Miért más Románia?* című kötet (magyarul: Kolozsvár, 2013.), amelyre „válaszképpen” jelent meg a neves szociológus, Vintilă Mihăilescu által szerkesztett *De ce este România atfel? Avatarurile excepționalismului românesc* című kötet [*Miért ilyen Románia? A román kivételesség megtestesülései*. Iași, 2017.].

³⁰ Magyar nyelven elsősorban az erdélyi Koinónia és a Kriterion, valamint a magyarországi Cser Kiadó jelenteti meg Boia könyveit.

³¹ Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy Ioan-Aurel Pop valóságos közéleti tényezővé nőtte ki magát, nevét még a 2019. őszi romániai elnökválasztás kapcsán is rebesgették. Pop elismerte, hogy az akkor kormányzó

ha kettejük vitájának megértéséhez azt is figyelembe vesszük, hogy Boia bizonyos értelemben az örökségét védi, pontosabban a Romániában éppen az ő nevével fémjelzett posztmodern historiográfiai megközelítést, amely az 1990-es évek második felétől az 1989 előtti időkből gyökerező szemlélettel szemben jelent meg. A Boiánál mintegy tíz évvel fiatalabb Pop ugyanakkor valószínűleg ezt egyfajta tévútnak fogja fel a román történetírásán belül, és ahhoz szeretne hozzájárulni, hogy záruljon le ez az általa, mint látni fogjuk, károsnak és veszélyesnek gondolt historiográfiai epizód.

A két nagy hatású történész közötti vita főképp közvetve, üzenetek és utalások révén zajlik a román nyilvánosságban,³² de a román könyvpiacra is azonosítható. Így a romániai könyvesboltok polcain Boia leghíresebb könyvének jubileumi, gazdagon illusztrált új kiadása³³ mellett megtalálhatjuk az épp ezzel az írással vitába szálló Pop-kötet újabb kiadását,³⁴ Boia aktuális esszéi mellett pedig Pop reprezentatív szintézisét.³⁵ Szembenállásuk az előbbieknél ismertetteknél kevésbé elegáns mozzanatokban is megnyilvánult: az utóbbi évek során mind Popról, mind Boiáról olyan dokumentumok kerültek nyilvánosságra, amelyek a két történész 1989 előtti múltjának „sötét foltjait” taglalják. A kommunista hatalommal való kapcsolatukat és együttműködésüket sejtető vagy bizonyító iratok nyomán pedig újságcikkek, nyilatkozatok sora jelent meg, amelyek célja nem egy esetben egészen nyilvánvaló: a szóban forgó történész – illetve az általa képviselt szemlélet – diszkreditálása.³⁶

A „Nagy Egyesülés” történeti jelentősége

Ahogy a bevezetőben említettük, a lényegében történelemszemléleti, de a centenárium alkalmából a politika és a közbeszéd főáramába is bekerült kérdés bemutatására Lucian Boia és Ioan-Aurel Pop szövegei kiválóan alkalmasnak tűnnek.³⁷ Az évforduló környékén ugyanis mindkettőjük tollából születtek olyan írások, amelyeket közérthetőségre törekedve és a centenáriummal kapcsolatos diskurzus befolyásolásának szándékával vetettek papírra. Ilyen Ioan-Aurel Pop 2017-ben megjelent, *Az 1918-as év jelentősége a románok törté-*

szociáldemokraták megkörnyékezték egy ilyen ajánlattal, de azt nyilatkozta, hogy nem vállalta el a felkérést. Lásd Cătălin Dumitrescu: Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române, aruncă BOMBA. Nu vrea funcții politice, deși a avut destule oferte. (Ezv.ro 2019. június 10.) <https://evz.ro/ioan-aurel-pop-președintele.html>. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)

³² Lucian Boia egy vele készült beszélgetés során megemlítette, hogy valójában nem is olvasta Pop kötetét, amely a *Történelem és mítosz a román köztudatban* című könyvének állításaival szállt vitába. Eugen Stancu – Lucian Boia: *Istoriile mele. Eugen Stancu în dialog cu Lucian Boia*. București, 2012. 128.

³³ Vö. Boia: *Istorie*.

³⁴ Ioan-Aurel Pop: *Istoria, adevărul și miturile*. Cluj-Napoca, 2018.

³⁵ Uő: *Scurtă istorie a românilor*. București, 2019.; ill. uő: *Istoria ilustrată a românilor pentru tineri*. București, 2018.

³⁶ Lásd pl. Timár Norbert: Lucian Boia és a Szeku: mindenki vétkes, akinek a neve feltűnik egy listán? (*Transindex.ro* 2019. január 23.) http://itthon.transindex.ro/?cikk=27632&Lucian_Boia_es_a_Szeku_mindenki_vetkes_akinek_a_neve_feltunik_egy_listan? (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)

³⁷ Ugyanakkor annak a lehetősége is adott, hogy a tudományos publikációkon túl a politikai beszédek, rendezvények, ismeretterjesztő anyagokat, publicisztikákat stb. is elemzésnek vessük alá, egy ilyen komplex vizsgálat azonban minden tekintetben meghaladja jelen írásunk kereteit.

nete számára – néhány megfontolás című, viszonylag rövid munkája³⁸ és Lucian Boia *Az 1918-as nagy egyesülés. Nemzetek, határok, kisebbségek* című írása,³⁹ amely önálló kötetként jelent meg, szintén a 2017-es évben. Alábbi elemzésünkben elsősorban ezekre az írásokra támaszkodunk, de felhasználjuk a két történész néhány további szövegét is, amelyek ugyancsak ebben a témakörben jelentek meg a közelmúlt folyamán.⁴⁰

Mielőtt azonban ezeket megvizsgálánk, még két további lényeges kérdésre szükséges kitérnünk. Egyrészt arra, hogy a 20. század sem Boiának, sem Popnak nem tartozik a szűkebb kutatási területéhez. Lucian Boia elsősorban a 19. századot kutatta, és főként eszmetörténészként vált ismertté, míg Pop középkorászként szerzett magának nevet. Boia néhány újabb könyve kifejezetten az első világháborúról, az 1918-as évről, illetve a modern Románia demográfiai folyamatairól íródott, ugyanakkor Pop kisebb mértékben magát az időszakot, hangsúlyosabban az események mai értelmezését és mai jelentőségüket járta körül a témával kapcsolatban született írásaiban. Azt is fontos kiemelni, hogy az itt elemzendő szövegek közül egyik sem önálló kutatáson alapuló, lényegi újdonságot hozó szaktudományos munka. Esetükben sokkal inkább két történelmi álláspont és megközelítés egyfajta szintézisével, sűrített, esszéisztikus összefoglalásával van dolgunk. Céljük ennek megfelelően egészen pontosan azonosítható: a művelt közönség megnyerése a szabatosan megfogalmazott történelemszemléletüknek, és ezáltal a közbeszéd, valamint végső soron a román történelmi tudat formálása. És bár ezen eszmefuttatásokat történészek írták száz évvel ezelőtti eseményekről, a kiválasztott szövegek a kívülről vizsgálódóknak mégsem elsősorban a múltról vallanak, hanem – miközben rávilágítanak a román történetírás jelenlegi állapotára – egyúttal a holnap Romániája meghatározásának igényét is mutatják. Míg Pop a román nemzeti nagyelbeszélést és sarokköveinek meggingathatatlanságát védelmezi, Boia, állítása szerint, főként arra törekszik, hogy ezt a narratívát árnyalva hozzájáruljon a reális önszemlélethez, így segítve elő egy jövőbeli „jobb Románia” létrejöttét.

Boia nagy egyesülésről szóló munkájában nemcsak Románia 1918-as évére koncentrálna, hanem áttekinti az első világháború végének időszakát a tágabb időbeli és térbeli összefüggéseket is elemezve. Érzékelteti a nemzetek és nemzetállamok kialakulásának és fejlődésének hosszú távú folyamatait,⁴¹ amelyek sajátosságait számos nyugat- és kelet-európai példán szemlélteti. Részletesen dokumentálja továbbá Közép- és Kelet-Európa

³⁸ Ioan-Aurel Pop: *Semnificația anului 1918 pentru istoria românilor – câteva considerații* [Az 1918-as év jelentősége a románok története számára – néhány megfontolás]. In: *Din modernitate spre contemporaneitate. Studii istorice dedicate lui George Cipăianu la împlinirea vârstei de 75 de ani*. [A modernitásból a jelenkorba. Történelmi tanulmányok a 75 éves George Cipăianu tiszteletére]. Ed. Valentin Orga et al. Cluj-Napoca, 2017. 180–195.

³⁹ Lucian Boia: *În jurul Marii Unirii de la 1918: națiuni, frontiere, minorități*. București, 2017. Magyar nyelven: *Az 1918-as nagy egyesülés. Nemzetek, határok, kisebbségek*. [Ford. Rostás-Péter István.] Kolozsvár, 2018.

⁴⁰ Ioan-Aurel Pop: *Români. Eseuri dinspre Unire*. Cluj-Napoca, 2019.; Lucian Boia: *Vesztesek és győztesek. Az első világháború újraértelmezése*. [Ford. Tibori Szabó Zoltán.] Bp., 2015.; Uő: *Románia elrománosodása*. [Ford. Rostás-Péter István.] Kolozsvár, 2015.; Uő: *Az ókori Dáciától a nagy egyesülésen át a mai Romániáig*. [Ford. Rostás-Péter István.] Kolozsvár, 2019.

⁴¹ Boia: *Az 1918-as*, 18–45.

egykori etnikai tarkaságának fokozatos eltűnését a 20. század végére.⁴² Pop *Az 1918-as év jelentősége...* című tanulmánya ezzel szemben megmarad a szűkebb témájánál – a Román Akadémia elnöke lényegében egy védőbeszédet írt a román nemzeti nagyelbeszélés alap-tézisei mellett. A továbbiakban ezek közül hetet kiemelve fogjuk bemutatni a két történész egymással ütköző múltértelmezéseit: 1) a román egységtörekvések és az egyesüléssel megvalósuló nemzeti egység kérdése; 2) a nemzeti önrendelkezés és a többségi elv ellentmondásossága; 3) Nagy-Románia létrejöttének nemzetközi elfogadottsága; 4) az egyesülés morális igazságtételként való értelmezése; 5) az autonómia kérdése a gyulafehérvári határozatokban és a kisebbségek helyzete Romániában; 6) a december 1-ei nemzeti ünnep; végül pedig 7) a román nemzeti nagyelbeszélés és megkérdőjelezése.

A román egységtörekvések

Ioan-Aurel Pop a román nemzeti egységtörekvéseket magától értetődő és általános támogatottságot élvező nemzeti igényként jeleníti meg. A szerző egyik alaptézise, hogy az erdélyi románok többsége 1918-ban egyértelműen a Romániához való csatlakozást részesítette előnyben az Osztrák–Magyar Monarchiában való maradással szemben, ahol nem látták biztosítva nemzeti fejlődésük feltételeit: „Hogy maradtak volna a románok egy olyan országban, ahol nem használhatták szabadon a nyelvüket, nem művelődhettek, és nem juttathatták érvényre kultúrájukat és hitüket, amikor a szomszédságban található országban mindez a szemük előtt, zavartalanul megvalósulhatott?”⁴³ Az erdélyi román elit által folytatott tudatos nemzeti építkezés szerinte logikusan vezetett ehhez az állásponthoz: „1848–1849-től kezdve Erdélyben és Magyarországon a nemzeti érdekek olyan mértékben tudatosultak a román nép soraiban, hogy gyakorlatilag nem volt olyan falu vagy csoport, amelyben nem fejeződött volna ki a nemzeti emancipáció és az egyesülés eszméje. A román egyházi iskolák, napilapok, más sajtótermékek, a kulturális sajtó, társadalmi szervezetek, az ASTRA, az egyházak, politikai pártok stb. évtizedek óta kitarató munkát végeztek ebben az irányban, úgyhogy a román egység óhaja túlnyomóvá vált a románok soraiban.”⁴⁴

Boiánál ettől eltérő megvilágítást kap a román nemzeti egység kérdése. Nála inkább az egység mitikus jellege kerül előtérbe, amit – korábbi műveihez hasonlóan – itt is „dekonstruál”. Megállapítja, hogy „E képzeletbeli egység forrását nem kell a túlságosan távoli múltban keresni. Még a XIX. századi vagy a két világháború közötti nacionalizmust is ennél árnyaltabb diskurzus jellemezte. A teljes és állandó egység gondolata későbbi keltezésű. A nemzeti kommunizmus tanította meg a románokat így gondolkodni a múltjukról, és ez az ideológia dogmaszintre emelte a román egység mítoszát.”⁴⁵ Noha kijelenti,

⁴² Boia: *Az 1918-as*, 70–85.

⁴³ Pop: *Semnificația*, 185.

⁴⁴ Uo. 186–187.

⁴⁵ Boia: *Az 1918-as*, 6.

hogy a románok 1918-ban „fel voltak készülve az egyesülés nagy aktusára”,⁴⁶ mégis árnyalja a román egységtörekvések kérdését. Miután egyik előző könyvében részletesen taglalta ezt a kérdést – azaz, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia elleni hadba lépés valójában megosztotta a regáti és erdélyi román eliteket és társadalmat⁴⁷ –, a nagy egyesülésről szóló munkájában csak érintőlegesen foglalkozik vele. Hangsúlyozza, hogy az egységtörekvés általánosítása „leegyszerűsített és mitologizált történelem”,⁴⁸ majd röviden felidéri a román eliteken belüli törésvonalakat (például „a németbarát” irányzat meglétét),⁴⁹ valamint a Monarchia megreformálásának különféle terveit. Újabb, 2019-ben megjelent könyvében pedig arra is emlékeztet, hogy az erdélyi románok vezetői között ugyan voltak olyanok, akik nem sokkal a háború kitörése után Romániába távoztak (mint Octavian Goga vagy Vasile Lucaciu), a többség – legalábbis a kijelentések szintjén – azonban hű maradt a Monarchiához, és nyíltan csak 1918 végén, a háború elvesztése után szakított az országgal.⁵⁰ A mai Románia egységességét elismerve⁵¹ emlékeztet az 1918-ban újjáalakuló országban megjelent etnikai, regionalista, valamint decentralizációs törekvésekre is, továbbá arra, hogy Bukarest végül képtelennek bizonyult a kisebbségek integrációjára, mi több, teljes mértékben még a besszarábiai románokkal sem sikerült elfogadtatni a Romániához tartozást.⁵²

A nemzeti önrendelkezés ellentmondásai

Hasonlóan fontos kérdés a többségi elv érvényesülése Nagy-Románia létrejöttének folyamatában. Pop leszögezi, hogy az erdélyi románok csatlakozása az anyaországhoz a demokrácia és a nemzeti önrendelkezés wilsoni elveivel összhangban történt: „Az önrendelkezés elvének megfelelően a románok voltak az a többség, amely hivatva volt dönten az Erdélynek nevezett történelmi tartomány sorsáról.”⁵³ Szerinte a román többség döntése így a Magyarországtól való elszakadást még népszavazás nélkül is legitimálta: „Az Egyesülés [...] demokratikus módon valósult meg, ahogy akkor világszinten a demokráciát értették. [...] Természetesen ez nem általános szavazás vagy népszavazás volt, de akkor (1918-ban) ilyen módszereket sehol sem ültettek gyakorlatba. [...] Az alaposan megszervezett és lebonyolított gyulafehérvári gyűlés a népesség abszolút többsége [tehát a román lakosság – a szerzők] népszavazásának szerepét [kiemelés tőlünk – a szerzők] játszotta.”⁵⁴ Azt, hogy a kisebbségeket (ne feledjük, a Romániához csatolt országrész lakosságá-

⁴⁶ Boia: *Az 1918-as*, 8.

⁴⁷ Boia: *Vesztesek*, 64–81.

⁴⁸ Boia: *Az 1918-as*, 10.

⁴⁹ Uo. 13.

⁵⁰ Boia: *Az ókori*, 45.

⁵¹ Boia: *Az 1918-as*, 9.

⁵² Uo. 68–69.

⁵³ Pop: *Semnificația*, 187.

⁵⁴ Uo. 186.

nak közel felét – az 1910-es magyar adatok szerint 46%-át⁵⁵ – nem román anyanyelvűek alkották) nem kérdezték meg, Pop „anakronisztikus elképzelésnek” tartja.⁵⁶ A Román Akadémia elnöke a többségi elv alapvető jelentőségére mutat rá Nagy-Románia felépítésében is: a megnagyobbodott ország egységes, abszolút román többséggel rendelkező nemzetállam lett, amelynek lakosságát közel háromnegyed részben románok alkották.⁵⁷ A nem román többségű területek – a városok mellett egész régiók – kérdését viszont teljesen figyelmen kívül hagyja. Egy másik írásában azt hangsúlyozza, hogy a határok kijelölésénél a népesség etnikai hovatartozása volt a döntő tényező, hozzáátve, hogy a határvidékek vegyes lakossága miatt egyik országban sem volt lehetséges megvalósítani a „teljes nemzeti tisztaságot”⁵⁸. Így nem csatlakozhattak Németországhoz vagy Ausztriához a térségben élő német telepések sem, és „hasznlóan, sok magyar maradt Romániában, Szlovákiában, Jugoszláviában, Ausztriában vagy a Szovjetunióban, mint ahogy sok román maradt a Szovjetunióban, a Balkánon, Magyarországon”.⁵⁹

Boia ehhez képest jóval kritikusabban közelíti a nemzeti önrendelkezés elvéhez és annak alkalmazásához: szerinte 1918 csak látszólag hozta el a demokrácia és a népek önrendelkezési jogának diadalát.⁶⁰ Már 2014-es könyvében is megállapította, hogy „a gyulafehérvári gyűlés nem helyettesíthette a népszavazást. Elvégre nem csak a románoknak volt joga arra, hogy Erdély jövőjéről döntsenek [...] az itt élők közel felét végül nem kérdezték meg arról, hogy akar-e vagy sem Romániában élni.”⁶¹ Noha ő is úgy véli, hogy a gyulafehérvári gyűlés tükrözte az erdélyi románság többségének akaratát, és feltehetően hasonló lett volna egy tényleges népszavazás eredménye is, az Osztrák-Magyar Monarchia teljes területét nézve a határok máshogyan is alakulhattak volna. „A nagyobb területátadásokat az illető régiók lakosainak »teljes körű« megkérdezése nélkül hajtották végre, rendszerint a többségi etnikum döntése alapján, és nyilván a békekonferencia végső fokú határozatai által, ez utóbbiak a legtöbb esetben a már végrehajtott területi felosztásokat ratifikálták” – fogalmaz Boia.⁶² A Magyarországtól követelt területek kapcsán kijelenti, hogy azok tagadhatatlanul – de nem kiemelkedően – román többségűek voltak, igaz, egyes megyékben és a városokban a magyarok vagy németek alkották a többséget.⁶³ Az új határok kijelölése amúgy mindig Magyarország rovására történt: „A legszembetűnőbb példa a Szlovákiával közös határ kialakítása a Duna mentén [...] ezáltal jelentős magyar »kisebbséget« szakítottak el Magyarországtól, mely az illető régióban valójában többséget képezett, és ezt éppen a két ország határvidékén tették”, de a Székelyföldön túl „román fennhatóság alá kerültek az új határ közelében levő, egyértelműen magyar többségű

⁵⁵ Kocsis Károly: Erdély változó etnikai arculata. http://www.mtafi.hu/konyvtar/kiadv/etnika/ethnic-MAP/001_session_h.html. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)

⁵⁶ Pop: *Semnificația*, 187.

⁵⁷ Uo. 182–183.

⁵⁸ Ioan-Aurel Pop: *Cum s-a făcut România...* In: *Români*, 176.

⁵⁹ Uo. 176–177.

⁶⁰ Boia: *Az 1918-as*, 46., 65.

⁶¹ Boia: *Vesztesek*, 92.

⁶² Boia: *Az 1918-as*, 65.

⁶³ Uo. 57.

városok is, elsősorban Nagyvárad és Arad”.⁶⁴ Ami pedig Nagy-Románia nemzetállami vagy soknemzetiségű jellegét illeti, ez Boia szerint nézőpont kérdése. Míg ugyanis a románok az ország minden régiójában abszolút vagy relatív többséget alkottak, a 90 megyéből 10-ben már a „kisebbségek” voltak többségben.⁶⁵

Nagy-Románia nemzetközi kontextusban

Nagy horderejű tézis Nagy-Románia létrejöttének nemzetközi elfogadottsága is. Különösen annak fényében, hogy Bukarest meglehetősen bizonytalan mezsgyén mozgott az első világháború végén, területi igényeinek érvényesítése pedig egyáltalán nem ment könnyen. Ráadásul alig húsz évvel később az új rendezést – ugyancsak nemzetközi közreműködéssel – több ponton is módosították. Szóban forgó írásában Pop többször is fontosnak tartja kiemelni, hogy az első világháború előtti Románia határain túl élő románok önszerveződését, lokális hatalomátvételét és a nemzeti egyesülést a két világháborút lezáró békekonferenciák és nemzetközi szerződések is a népakarat megnyilvánulásaiaként ismerték el, és ekképp is hagyták őket jóvá. Ahogy írja: „Mindezek az alapvető változások, amelyeket Európa térképe a középkor óta nem tapasztalt, pontos, a nemzetközi közösség által elfogadott szabályok alapján váltak valóra, majd lettek jóváhagyva (bizonyos kiigazításokkal, ott, ahol a győztes hatalmak döntöttek) az 1919–1920-as párizsi békekonferencia által”,⁶⁶ majd: „A román nemzet akarata kinyilvánításának mindezen aktusait azután jóváhagyta az erre hivatott és elismert nemzetközi fórum, azaz az 1919–1920-as párizsi békekonferencia. A második világháború utáni másik, 1945–1947-es békekonferencia újra megerősítette a románok 1918-ban hozott és 1919–1920-ban ratifikált döntését, leszámítva a sztálini kommunista rezsim területtráblásait a háború idején és végén (Észak-Bukovina, a Herța-vidék és Besszarábia).”⁶⁷ Pop ezt egy későbbi esszéjében is megismétli, egyszerszintű visszautasítva, hogy Nagy-Románia létrejötté tulajdonképpen a nagyhatalmaknak lett volna köszönhető: „A nagyhatalmak nem teremtették meg Romániát, sem Lengyelországot, sem Litvániát stb., hanem csak elismerték – az 1919–1920-as párizsi békekonferencián – az illető népek döntését...”⁶⁸

A román területgyarapodás nemzetközi elismerését Boia sem vitatja, de azt hangsúlyozza, hogy a határok meghúzásáról végeredményben a nagyhatalmak döntöttek: „a békekonferencia legtöbb esetben [...] csupán alkalmazkodott ahhoz az időközben lezajlott folyamathoz, melynek során a birodalmi struktúrák romjain megjelentek a nemzetállamok. [...] A békekonferenciára maradt azoknak a kényes kérdéseknek a megtárgyalása, mint a határok megvonása és nemzetközi elismertetésük.”⁶⁹ Terjedelmesen taglalja

⁶⁴ Boia: *Az 1918-as*, 62–63.

⁶⁵ Uo. 61.

⁶⁶ Pop: *Semnificația*, 182.

⁶⁷ Uo. 183., 192.

⁶⁸ Ioan-Aurel Pop: *Conținutul Rezoluției de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia și chestiunea autonomiei. In: Români*, 215.

⁶⁹ Boia: *Az 1918-as*, 47.

ugyanakkor a döntéshozók következetlenségeit és az új rendszer ellentmondásait is, a nagyobb kontextus vázolásával pedig egyszerre érzékelteti a román eset „szokványosságát” és a nagypolitika működésének gyakorlatait.⁷⁰

Az egyesülés mint morális igazságtétel

Kulcsfontosságúnak tekinthető a román nemzeti egység megvalósulásának morális dimenziója. Ioan-Aurel Pop a román nemzeti célkitűzések szinte maradéktalan sikerében ugyanis egyértelműen erkölcsi igazságtételt lát. Az emancipatorikus és demokratikus román nemzeti mozgalmat a korabeli Európa „elnyomó birodalmi” ellenében szerveződdé legítim és progresszív megmozdulások között említi,⁷¹ az 1918-as egyesülés pedig a „történelem egyfajta bosszújaként” jelenik meg a diszkrimináció évszázadai után, és a későbbi visszasságok ellenére is „a történelmi igazság aktusa marad”.⁷² Úgy fogalmaz, hogy „Az évszázados diszkriminációs gyakorlatot követően, amely során a többségi románokról folyamatosan a részvételük nélkül döntöttek, eljött a történelmi igazságtétel ideje, abban az értelemben, hogy legalább egyszer a többség egyedül döntött, maga és a kisebbségek nevében”.⁷³ Pop 2019-ben megjelent esszéiben is ebbe a keretbe illeszkedik Románia külpolitikája a 19–20. század fordulóján. Az 1916-os román hadüzenet így sokkal inkább tűnik a korabeli nemzeti mozgalmak logikájából következő és a román nemzeti érdekeket tükröző, mondhatni természetes lépésnek, mint egy szövetséges hatalom elleni támadásnak.⁷⁴ Ezt a román nacionalizmusnak a magyartól különböző egyik sajátosságával is megpróbálja alátámasztani: „míg a magyar vezetők a történelmi Magyarország népeinek elmagyarosítását akarták, amelyek esélyt kaptak, hogy a magyar nemzet felsőbbrendű vezetése alatt »civilizálódjanak« [...] a román vezetők a kis Románia – 1859–1866 között kialakult – magja köré akarták összegyűjteni mindazokat a régiókat, ahol a románok számszerű többségben voltak.”⁷⁵ A területvesztések miatti magyar frusztrációt ahhoz a sérelemhez hasonlítja, amelyet Románia a szovjetek által elvett régiók miatt érez. De míg Magyarország tulajdonképpen az etnikai határai közé tért vissza 1918–1920 között,⁷⁶ és „Magyarország esetében az egyik elveszített történelmi területnek sem volt és nincs magyarsága, Románia tekintetében a régiók közül kettőnek (Besszarábiának és a Herța-vidéknek) abszolút román többsége van, miközben Észak-Bukovinának nincs”.⁷⁷

Lucian Boia ezzel kapcsolatban kerüli a morális szempontú értékelést. Az egység narratíva dekonstruálásán túl szenttelen tárgyilagossággal fejti ki mondanivalóját, bemutatva

⁷⁰ Boia: *Az 1918-as*, 46–69. Lásd még uő: *Vesztesek*, 82–98.

⁷¹ Pop: *Semnificația*, 191.

⁷² Uo. 188–189.

⁷³ Uo. 188.

⁷⁴ Ioan-Aurel Pop: *Marea Unire și vecinii României – semnificația internațională a actului de la 1918*. In: *Români*, 212–213.

⁷⁵ Pop: *Cum s-a făcut...* In: *Români*, 175.

⁷⁶ Uo. 173.

⁷⁷ Uo. 176.

a nacionalizmus működésének és a nagyhatalmi politizálásnak a logikáját. A román nemzeti érdekérvényesítés jogosságának és törvényszerűségének igazolása (vagy ennek sugalmazása) helyett pedig a Romániának kedvező körülmények és a szerencse szerepét is kiemeli.⁷⁸ A *Vesztesek és győztesek* című kötetében – amelyben külön fejezetet szentel a háborús felelősség kérdésének⁷⁹ – viszont egyértelműen fogalmaz Románia hadba lépése kapcsán: „Furcsa, hogy csaknem minden román történész felháborodással szól a keménykezdű német megszállásról és a szerződés igazságtalanságáról – úgy tűnik, elfeledkezve arról, hogy nem a központi hatalmak támadták meg Romániát, hanem fordítva. Románia 1914-ben még a szövetségesük volt.”⁸⁰

A gyulafehérvári határozatok és Nagy-Románia kisebbségei

A gyulafehérvári határozatok Ioan-Aurel Pop több írásában is fontos szerepet töltenek be. Ahogy már az eddigiekből is látható volt, a kolozsvári történész-akadémikus tudatosan hangsúlyozza a gyulafehérvári népgyűlés jelentőségét, kiemelt helyet biztosítva neki a román nemzeti narratívában – azon keresztül pedig az aktuális román nemzetépítésben is. Ennek megfelelően veszi védelmébe a népgyűlésen elfogadott határozatokat, reflektálva a betartásuk elmulasztására irányuló, vissza-visszatérő magyar kritikákra. Pop – miután leszögezi, hogy ennek semmi köze sincs az egyesülés legitimitásához – elismeri, hogy a két világháború közötti Romániában nem tartották tiszteletben a kisebbségvédelmi jogok mindegyikét, ugyanakkor felsorol több „objektív körülményt” is, amelyek szerint igazolják ezeket a „kisiklásokat”. Idetartozik a Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltása; az a körülmény, hogy Magyarország nem ismerte el Erdély és Románia egyesülését, továbbá nem tartotta tiszteletben a trianoni békeszerződés több rendelkezését; a román alapítványi vagyonok visszaadásának elmulasztása; az optánsok pere; a nyílt magyar revizionizmus; a szélsőjobboldali pártok és irányzatok felemelkedésének összeurópai jelensége stb.⁸¹ A kisebbségek „szenvéseit” Nagy-Romániában elsősorban annak tudja be, hogy azok elveszítették korábbi, a románokhoz képest domináns státusukat, kénytelenek voltak megtanulni az államnyelvet, valamint tiszteletben tartani az ország intézményeit és többségi lakóit. Erre azonban nem mindenki volt képes, és egyesek továbbra is „fitogtatták az úri mentalitást, és szembeszálltak a román állammal és a románokkal”.⁸² Pop ugyanakkor azt is hozzáteszi, hogy voltak olyan román politikai vezetők is, akik úgy vélték: most eljött a „bosszú ideje” azért az évszázados diszkriminációért, amelynek nemzettársaik voltak kitéve a kisebbségek elődei részéről. „Ez egy szerencsétlen, de az összes utódállamban alkalmazott gyakorlat volt” – jegyzi meg.⁸³ Az autonómia kapcsán is felhívja a figyelmet néhány körülményre: Erdély autonómiáját és a középkeleti

⁷⁸ Boia: *Az 1918-as*, 12–14.

⁷⁹ Boia: *Vesztesek*, 30–48.

⁸⁰ Uo. 74.

⁸¹ Pop: *Semnificația*, 188–189.

⁸² Uo.

⁸³ Uo.

önkormányzatokat nem a románok, hanem a dualista magyar állam, illetve a Habsburgok szüntették meg; az 1918. decemberi lelkesedésből született döntés csak Erdély romániai integrálódásáig irányzott elő autonómiát a régióknak; az 1923-as alkotmány pedig egység és nem szövetségi államként határozta meg Romániát.⁸⁴

Az autonómiára és a kisebbségek helyzetére Pop újabb esszéiben is kitér. Kifejti, hogy a gyulafehérvári határozatoknak a kisebbségekre vonatkozó rendelkezései – a „teljes nemzeti szabadság” és a „felekezeti autonómia” – tulajdonképpen teljesültek, és ma is teljesülnek: a nyelvhasználatról az oktatáson és a bíróságokon át a törvényhozásban és a közigazgatásban való képviselőiig,⁸⁵ még ha nem is tökéletesen. „Egy magyar sohasem fogja magát úgy érezni Romániában, mint Magyarországon” – teszi hozzá ezzel kapcsolatban.⁸⁶ Egyébként is, törvényt csak az Erdély és Románia egyesülését kimondó első pont vált,⁸⁷ más autonómiáról nem is volt szó Gyulafehérváron – írja. Így ma a „»Székelyföld autonómiájának« középkori nosztalgiája” helyett inkább az új Románia építésére kellene törekedni.⁸⁸ Pop azt is megkérdezi, hogy a romániai magyar politikusok milyen erkölcsi alapon kérik számon a román hatóságoktól a határozatok teljes betartását, ha a magyarok – mint „globális közösség” – sohasem ismerték el világosan és egyértelműen Erdély egyesülését Romániával, mint ahogy azt megtették a szászok, svábok, romák stb.⁸⁹ Továbbá az, hogy egyes magyar vezetők negatívan viszonyulnak az egyesülés centenáriuma-hoz, nem más, mint a romániai magyar kisebbség elszigetelésére és a román társadalomba való integrációjának akadályozására való törekvés, valamint a román nép értékeinek és jelképeinek elutasítása – véli Pop.⁹⁰

A fentiekhez képest Lucian Boia alig foglalkozik a gyulafehérvári népgyűléssel és az ott elfogadott határozatokkal. Természetesen ő sem mulasztja el megemlíteni az eseményeket, de ezt tömör tárgyilagossággal teszi,⁹¹ és bár a határozatok további sorsát nem taglalja, nagyon is foglalkoztatja, mi történt 1918. december 1-je után. Csakúgy, mint a nemzeti önrendelkezés elvének érvényesülése esetében, Boia a kisebbségek romániai helyzete kapcsán is kritikusabbnak bizonyul Popnál. Könyvének kisebbségekről szóló fejezete elején előre bocsátja, hogy „A nemzetállam nem bizonyult túl szívélyes háziúrnak a kisebbségek számára”, majd sorra ismerteti az európai államok homogenizáló törekvéseit.⁹² Románia tekintetében röviden vázolja a kisebbségek 20. századi fogyásának trendjét és körülményeit: a holokausztot, a második világháború alatti veszteségeket, majd az 1945 utáni népességmozgásokat és urbanizációt, végül megvonja a mérleget: „Lengyelországhoz vagy Csehországhoz képest a románok mondhatni megőrizték a kisebbségeiket.

⁸⁴ Pop: *Semnificația*, 188–189.

⁸⁵ Ioan-Aurel Pop: *Rezoluția de Unire de la Alba Iulia (din 1 Decembrie 1918) și autonomia*. In: *Români*, 199–202., Uő: *Conținutul*, 203–210.

⁸⁶ Pop: *Conținutul*, 206.

⁸⁷ Uo. 208.

⁸⁸ Uo. 206.

⁸⁹ Pop: *Rezoluția*, 202.

⁹⁰ Pop: *Conținutul*, 209–210.

⁹¹ Boia: *Az 1918-as*, 65–66.

⁹² Uo. 70–85.

Egyikük sem tűnt el teljesen, viszont mindegyikük lélekszáma jelentősen csökkent, helyenként drámai mértékben.”⁹³ Ironikusan jegyzi meg, hogy „Amint a multikulturalizmus divatba jött, a románok is gyorsan felkapták a kifejezést, és úgy tettek, mintha ez Romániában szokványos jelenség lenne. Lehet, hogy így van, nem tagadom, de távolról sem ugyanolyan a helyzet, mint egykor. Jobbára muzeális multikulturalizmus ez.”⁹⁴ Románia nemzetiségi viszonyainak alakulását Boia már részletesebben is kifejtette egy korábbi munkájában. A *Románia elrománosodása* című könyvében azt állítja, hogy bár a román történeti diskurzus fősodra „továbbra is kitart amellett, hogy a románok teljesen korrekt módon viszonyultak a kisebbségekhez”,⁹⁵ naivitás lenne azt gondolni, hogy az „egységes román nemzetállam” kiemelt figyelmet fordított volna a kisebbségvédelemre. „Ez esetben különös összeférhetetlenséget állapíthatnánk meg magával a »nemzetállam« fogalmával. Legelsősorban Románia elrománosítását tervezték, egy olyan országot, amely a nemzetállam ideális feltételeihez képest túl sok nemrománt számlált...” fogalmaz, utalva az erőszakos és spontán asszimiláció egy-egy nyugat-európai példájára is.⁹⁶ Az autonómia kapcsán pedig röviden csak annyit ír *Az 1918-as nagy egyesülés* című könyvében, hogy az újonnan Romániához került területeken élő románok – miközben a föderalizálást nem szorgalmazták – „Ha nem is föltétlenül autonómiát, de legalább viszonylagos decentralizációt valamennyien igényeltek volna, ez azonban nem egyezett a román állam közponosító gondolkodásmódjával és gyakorlatával”.⁹⁷

A december 1-ei nemzeti ünnep

Eltérő módon viszonyul a két történész a gyulafehérvári népgyűlés évfordulójának román nemzeti ünnepként való kodifikálásához is. A Román Akadémia elnöke kiáll az 1990-ben bevezetett nemzeti ünnep mellett, és határozottan visszautasítja az ezzel kapcsolatos kritikákat. Például azt a felvetést, hogy az 1918. december 1-ei évfordulónál, amikor „csak” egy tartomány csatlakozott Romániához, fontosabb lenne a román állam függetlenségének hagyományos évfordulója (1877. május 10.), azzal az érveléssel szereli le, hogy itt az egész nemzet egységéről van szó: „a december elsejei Nemzeti Ünnep nem csak Erdély egyesülését szimbolizálja, hanem mindent, ami addig történt, tehát az egész vízválasztó 1918-as évet [...] Ekképpen Nemzeti Ünnepünkön az egész első világháború végi fénypontra, szerencsés csillagállásra emlékezünk, amikor a románok a kezükbe vették a sorsukat, és úgy döntöttek, hogy Romániában kívánják folytatni az életüket.”⁹⁸ Azt a kifogást, hogy a december 1-ei dátum az általában rossz időjárás miatt nem megfelelő, nevetségesnek tartja, miközben részletesen igyekszik cáfolni, hogy a románok többsége esetleg nem

⁹³ Boia: *Az 1918-as*, 83.

⁹⁴ Uo. 84.

⁹⁵ Boia: *Románia elrománosodása*, 45.

⁹⁶ Uo. 45–46.

⁹⁷ Boia: *Az 1918-as*, 68.

⁹⁸ Pop: *Semnificația*, 190.

őhajtotta volna az egyesülést.⁹⁹ Arra a felvetésre, hogy az évforduló sértené és frusztrálná a magyarokat, Pop azzal válaszol, hogy a magyarok is nemzeti ünnepnek tették meg március 15-ét, amikor szintén az „erdélyiek megkérdezése nélkül” döntötték el Erdély unióját Magyarországgal. Mivel a magyarok akkor jóval kisebb arányban lakták a tartományt, mint a románok 1918-ban, az 1848-as egyesülés nem maradhatott tartós, míg a gyulafehérvári döntést több nemzetközi szerződés is jóváhagyta és elismerte.¹⁰⁰ Ugyan-ezeket az érveket további írásaiban is megismétli.¹⁰¹

Lucian Boia több oldalról járja körül azt a kérdést, hogy mennyire volt szerencsés pont a gyulafehérvári népgyűlés évfordulóját megtenni Románia nemzeti ünnepének. A nagy egyesülésről szóló könyvében a magyarok érzékenységére hívja fel a figyelmet: „Alapjában véve 1918 decembere természetesen Nagy-Románia megalakulásának dátuma, de konkrétan Erdély felszabadításáé is, az erdélyi románok felszabadításáé a magyar elnyomás alól. Legalább annyit meg kellene értenünk, hogy ez nem lehet olyan dátum, amiért a magyarok különösképpen odalehetnének!”¹⁰² Hozzátéve, hogy el kell fogadni: Erdélynek két történelme van, az 1918-as csatlakozás pedig „nem hatalmazza fel a románokat arra, hogy elkobozzák a magyarok történelmi tudatát”.¹⁰³ A magyar szempont mellett a dátumot azért is látja problematikusnak, mert szerinte szimbolikusan igenis háttérbe szorítja a többi, 1918 más időpontjaiban, Romániával egyesült tartomány döntésének jelentőségét. Ahogy egy újabb könyvében fogalmaz: „Nagy-Románia létrehozása azonban nemcsak Erdély, hanem Besszarábia és Bukovina csatlakozását is jelenti, s mindezt hozzá kell adni az előző egyesülésekhez: Havasalföld és Moldva 1859-es egyesüléséhez, Dobrudzsa 1878-as csatlakozásához. Bármennyire nagy és szép legyen Erdély, valamennyi tartomány ugyanolyan fontos a »román térség« meghatározásában. Ráadásul, ami kellemetlen egy nemzeti ünnep esetében, amelynek minél derűsebbnek kellene lennie, december elseje tovább táplálja az Erdélyre vonatkozó végtelen román-magyar vitát.”¹⁰⁴

A román nemzeti narratíva jövője

A fentiekből jól látszik, hogy Ioan-Aurel Pop kitart a román nemzeti nagyelbeszélés sarokkövei mellett, teljes mértékben elutasítva a Boia-féle „más” szempontokat, sőt már pusztán a felvetésüktől is elzárkózik. Megkérdőjelezhetetlennek tartja Románia első világháborús részvételének, a nemzeti egységtörékvéseknek és Nagy-Románia létrejöttének nacionalista értelmezését, amivel tulajdonképpen amellet foglalt állást, hogy bizonyos kérdésekben nincs vita, azaz nincs helye az egységes, kanonizált „nemzeti” szemlélettől való

⁹⁹ Pop: *Semnificația*, 191–192.

¹⁰⁰ Uo. 191.

¹⁰¹ Ioan-Aurel Pop: *Vrajba unirii noastre...* In: *Români*, 240–245.; Uő: *Marea Unire și Sărbătoarea Națională*. In: *Români*, 246–254.

¹⁰² Boia: *Az 1918-as*, 86.

¹⁰³ Uo. 87–88.

¹⁰⁴ Boia: *Az ókori*, 77.

eltérésnek.¹⁰⁵ Bár a különböző értelmezések meglétét ő is természetes jelenségnek tekinti, mégis úgy fogalmaz, hogy a – szerinte alaptalan – „általánosítások” már a „románellenes propaganda” eszközei közé tartoznak. Úgy véli ugyanis, hogy az ezeket felvetők egyáltalán nem a tudományos kíváncsiság, hanem éppen az idegen érdekek szolgálatában állnak. Az „új értelmezések”, „demitizálások” pedig általában vagy a nacionalista és sovinszta revizionizmus, vagy a bolsevik internacionalizmus híveinek a fegyvertárába tartoznak,¹⁰⁶ hosszú magyarországi, illetve szovjet előtörténettel. „Az, hogy újra előhazakodnak az egykori propaganda kliséivel, az Egyesülés centenáriumának közeledtével magyarázható [...] Csakhogy ez a centenárium olyan körülmények közepette közeledik, amikor (1) Magyarországon az utóbbi években a nacionalizmus veszélyes feltámadása figyelhető meg, amit még azok az európai szervezetek is elítélnek, amelyeknek Magyarország is részese; (2) egy akut, Ukrajna és az Orosz Föderáció (a Szovjetunió utóda) közötti területi konfliktus tetőfokán, amelynek alapján a Molotov–Ribbentrop-paktumot egyesek pozitívan értékelik, és amely miatt a régióban veszélybe kerül a határok biztonsága. Hogy ne is említsük Magyarország és Oroszország furcsa közeledését, amit az 1918-as egyesülés ellenségei pusztá véletlennek tartanak...”¹⁰⁷ A Román Akadémia elnökének ez utóbbi gondolatmenetével teljessé váló érvelése tehát Nagy-Románia kialakulását nemzeti és demokratikus folyamatként értelmezi, annak megkérdőjelezése mögött pedig olyan eszmerendszereket sejtet, amelyek szándékosan vagy akaratlanul aláássák a román érdekeket és a nemzetállamokat – mai formájukban – természetes és jó politikai közösségként felfogó politikai etikát.

Ahogy már érintettük, Lucian Boia a Ioan-Aurel Pop által képviselt, gyakran moralizáló és mitizáló narratívával a multiperspektivitást, az egyes jelenségek komplexitását és a véletlen szerepét állítja szembe.¹⁰⁸ Kritikusan viszonyul a „nemzeti kánonokhoz”, szüntelenül kételkedik és vitat, továbbra is a *Mítosz és történelem a román köztudatban* című, nagy hatású munkájának szellemében. Ennek részét képezi az első világháború kimenetelét törvényszerűségként beállító értelmezés megkérdőjelezése, akárcsak az új berendezkedés jellegét természetesként elfogadó olvasatok kritikája is. Egymás mellé helyezi például a párizsi béketárgyalások magyar és román érvrendszereit, rámutatva azok hasonlóságára, és empatikusan felvillantja a magyar nézőpontot is: „Magyarország mindent elveszített, amit elveszíthetett – és még annál is többet.”¹⁰⁹ A Pop-féle, teleologikus jegyeket is magán viselő narratívával szemben Boia viszonylag nagy teret szentel a történelmi alternatíváknak: az Osztrák–Magyar Monarchiát érintő reformelképzeléseknek,¹¹⁰ a föderalizálás mel-

¹⁰⁵ Ezzel kapcsolatban lásd A Román Akadémia elutasítja a vitát a magyarokkal Erdély és Románia egyesüléséről. (*Transindex.ro* 2018. január 11.) https://itthon.transindex.ro/?hir=50118&A_Roman_Akademia_elutasitja_a_vitat_a_magyarokkal_Erdely_es_Romania_egyesuleserol. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.) A Román Akadémia nyilatkozatát, amely a 2. lábjegyzetben hivatkozott centenáriumi terv kiegészítéseként jelent meg 2018 elején lásd Pászknán: Centenáriumi, 21–24.

¹⁰⁶ Pop: *Semnificația*, 184.

¹⁰⁷ Uo. 193–194.

¹⁰⁸ Boia: *Az 1918-as*, 5–17.

¹⁰⁹ Uo. 61.

¹¹⁰ Uo. 26–35.

lett pedig a népszavazásokat is egy másmilyen – akár jobb – rendezés lehetőségeként veszi számba.¹¹¹ Egyik újabb könyvében a mi lett volna, ha kérdését sem fél feltenni: „Mi történt volna az első világháború nélkül? Vagy egy olyan háború esetén, amelyet a központi hatalmak nem veszítenek el? 1914-ig kevesen jóslták volna meg Ausztria–Magyarország végét. Még a háború első éveiben sem következett be túl sok üzemzavar. Nyilván végül az egész konstrukció összeomlott. Más körülmények között azonban mégis fennmaradhatott volna, ehhez viszont bizonyos reformokra lett volna szükség, egyenlőséget kellett volna biztosítani az összes nemzeti kisebbségnek. Ebben az esetben Közép-Európában egy nagy állam létezett volna a kisebb Románia mellett. Kétségtelen, hogy az egyesülési folyamatban a románoknak megvolt a maguk érdeme. Ám a történelem is segítségükre sietett. Szerencséjük volt, és nem egyszer, hanem több ízben egymás után”¹¹² – utal Boia az események tágabb kontextusára. Mindazonáltal ő sem vitatja a centenárium megünneplésének és „egy adag mitológiának” a legitimitását.¹¹³ Azokat a spekulációkat viszont, amelyek az aktuális magyar és orosz revizionizmustól féltették a százéves évfordulót és Románia területi egységét, ironikusan kezeli: „Jelenleg a mi nacionalistáink [...] olyan összeesküvés-i terveket lobogtatnak, amelyek szerintük nem többet és nem kevesebbet céloznak meg, mint Románia szétdarabolását. Nyilván a tét szintén Erdély [...] Az összeesküvés-pártiak [...] nem hagyják magukat, és hogy meggyőzőbbek legyenek, az Orosz Föderációt is bevonják a képletbe [...] Eléggé bámulusos elgondolás.”¹¹⁴

Konklúzió: tudomány és/vagy identitásépítés

A két szerző írása és értelmiségi attitűdje között kétségkívül a szemléletbeli különbség a legerősebb. Ha látszólag egyet is értenek abban, hogy a történelem megismerésének és a történetírásnak van célja, abban már lényegi eltérés mutatkozik, hogy pontosan mi is az. Mit kellene szolgálnia a történésznek – a nemzetépítést vagy a kritikai múltvizsgálaton alapuló történeti tudatot és – ahogy Boia fogalmaz – „reális önszemléletet”?

Úgy tűnik, Ioan-Aurel Pop a „román nemzeti értékek” fennmaradásának és a „román nemzeti projekt” kiteljesítésének zálogát elsősorban a „nemzeti narratíva” védelmében látja, és munkásságát is ez motiválja. Tehát azt a hagyományt folytatja, amelyik a történet-tudományra és -írásra egyszerre tekint a nemzet tagjai közötti kohéziót és az államiság eszmei alapjait erősítő tevékenységként és tudományként. Azonban Pop nem elégszik meg azzal, hogy a nemzetépítő történettudomány mellett teszi le voksát, hanem ki is zárja annak lehetőségét, hogy más történész jóhiszeműen vehetne fel „más szempontokat”, legalábbis bizonyos témák kapcsán.

„A IX. században (800–900) kialakult népünk egészen az 1800-as évekig szétszórva élt, amikor elkezdtünk összegyűlni, azzal a súlyos meggyőződéssel, hogy az egységben

¹¹¹ Boia: *Az 1918-as*, 65–69.

¹¹² Boia: *Az ókori*, 36.

¹¹³ Boia: *Az 1918-as*, 14.

¹¹⁴ Uo. 87.

van az erő. [...] Egyesültünk az ismert körülmények között 1859–1918-ban, és azóta még száz év sem telt el. Vajon össze tudjuk-e hasonlítani ezer év tapasztalatát (a – meglehet – kiábrándító) száz évvel? Miért sietnénk annyira ezzel, kockáztatva egy téves ítéletet? Egyesültünk, mert nem volt jó nekünk külön, és hogy minden oldalról támadtak minket. Románok generációi gondolkodtak így, akik előttünk jártak, és meghaltak az egyesülésért” – foglalja össze véleményét Pop.¹¹⁵

Ezzel szemben Lucian Boia a nagyelbeszélések konstruált voltát felfedni igyekvő nemzetközi trendekhez igazodik, és elutasítja szükségességüket, illetve sérthetlenségüket. Történetírói attitűdjét a kontextusok és nézőpontok sokféleségéből következő viszonylagos igazságok elismerése, ismertetése és fontosságuk hangsúlyozása jellemzi. Nem feledkezik meg a nagy folyamatokról és törvényszerűségekről, de nagy jelentőséget tulajdonít a történelem esetlegességének és egyes fordulatai kiszámíthatatlanságának is. Végezetül pedig kifejti, hogy ez a hozzáállás igenis „hasznos” az ország (és a nemzet) szempontjából. „Ismerjük el nyíltan, hogyan is állnak a dolgaink, különben sohasem fogunk helyes útra térni. Romániának egyáltalán nem áll jól a szénája: jelentős késések és üzemzavarok nehezítik meg a mindennapjait. Mindezek robbanó elegyet képezhetnek, ez pedig magát a nemzeti építményt is veszélybe sodorhatja. Száz évvel a nagy egyesülés után kötelességünk megjavítani országunkat”¹¹⁶ – fejti ki álláspontját.

Pop és Boia vitája a román értelmiség, a közbeszéd és a fősodratú történelemszemlélet irányának meghatározásáról szól. Így adja magát a kérdés, hogy a két történész miként viszonyul az írásunk elején a centenárium „fő tétjeiként” beazonosított törekvésekhez – azaz a román nemzettudat erősítéséhez, a román nemzetállam-építés nemzetközi népszerűsítéséhez és a román–moldovai egyesüléshez.

A „demitizáló” Lucian Boiát egyfajta „nyugatos”, a felvilágosodásból kiinduló modernista attitűd jellemzi, amelyben az európai értékek és a kozmopolitizmus jól megfér a román nemzetesszémével. Boia szemlátomást a román társadalom és nemzettudat „európai” irányú fejlődését tekinti kívánatosnak, a liberális demokrácia szellemében, amihez kritikai attitűdjével próbál hozzájárulni.

Vele szemben Ioan-Aurel Pop megnyilvánulásai szemlátomást abba a nemzetépítő diskurzusba illeszkednek, amelynek jelenleg épp ő az egyik fő romániai zászlóvivője. Itt a centenárium úgy jelenik meg, mint esély a román nemzeti identitás megmentésére, tovább éltesítésére, „konzervatív megújítására”. E szintén modernista és „nyugatos” gyökerű, de mára már némileg avítottnak tűnő nacionalista diskurzus szerint az évforduló alapvető jelentőségét három szempont adja, ahogy azt a bevezetőben is érintettük. Egyrészt megerősítheti az egységes román nemzetállam belső kohézióját, azáltal, hogy a nagy közös nemzeti elbeszélést általánossá és megkérdőjelezhetetlenné teszi a Boia-féle posztmodern demitizáló igyekezetekkel szemben. A szinte axiomatikus, világosan megfogalmazott tézisekből összeálló történeti emlékezettel felvértezett nemzeti közösséget ugyanis így reméli ellenállóvá tenni a külső és a belső kihívásokkal szemben egyaránt – és ekképp folytatni a 19. századi román országprojektet. A belső kihívások közül a vissza-visszatérő,

¹¹⁵ Pop: *Semnificația*, 194.

¹¹⁶ Boia: *Az ókori*, 6.

a centrifugális dinamikát magukban hordozó regionalizmusokat,¹¹⁷ valamint a főként a magyar kisebbség felől jelentkező autonómiatörekvéseket említhetjük. Ugyanakkor még ezeknél is nagyobb problémát jelentenek a román társadalom szövetét fellazító külső, globális jelenségek, amelyek Romániát még a közép- és kelet-európai régió belüli szomszédjaihoz viszonyítva is súlyosan érintik. Ezek a tényezők a modernitás és a globális kapitalizmus jelenlegi fázisából következnek, és így a hagyományosan nyugati mintát követő társadalmakra általánosan is vonatkoztathatók: a fogyasztói életmód és a globalizáció amerikanizáló hatása, valamint a romániai lakosság negyedét érintő elvándorlás (a legfrissebb adatok szerint mintegy ötmillió romániai keresett külföldön boldogulást).¹¹⁸

A román nemzetállam-építést megtámogató nemzeti történetírással kapcsolatban Lucian Boia rendkívül kritikusan vélekedik, ami érthető, hiszen életművének jó részével épp ennek a nemzetileg motivált történetírásnak a főszórával haladt szemben, ezt a történeti beszédmódot próbálta meg dekonstruálni (és kritikáival megújítani). Azzal a céllal, hogy a román történettudomány – az ország nyugati reintegrációjával párhuzamosan – szintén visszailleszkedhessen a nacionalista történelemszemléletet már levetett európai tudományos közegbe. „Mintha az lenne a történetírás egyetlen rendeltetése, hogy Románia létjogát igazolja. Van ennek nálunk hagyománya; a múlt kutatása a románoknál már a kezdetektől szinte teljes mértékben a nemzetépítést szolgálta. A történelmet a hazafiság magasiskolájaként értelmezték, és ekként fogják fel ma is. Kétségtelen, hogy a történelem ezt is jelenti, de vajon mindössze ennyi lenne?”¹¹⁹ – teszi fel a kérdést.

Ioan-Aurel Pop ezzel szemben az 1918–1920 közötti események román narratívájával a mai Románia előképének tekintett, akkor konstituálódó Nagy-Romániának szeretne emléket állítani, egyúttal pedig a román nemzetállam-építés eredményeit legitimálni. Azt a folyamatot, amely során 1918 után sikerült integrálnia egy ugyan (54%-os) román etnikai többséggel rendelkező, de multietnikus és hagyományosan Közép-Európához kötődő térséget (a tágabb értelemben vett Erdélyt), Bessarábia visszafoglalásával pedig keleten kitolta a „Nyugat” határát, a Dnyeszteren túlra szorítva vissza az orosz nagyhatalmat, még ha csak átmenetileg, a második világháború végéig is. Azzal, hogy felidézi Nagy-Románia szerepét a versailles-i békerendszer és a *cordon sanitaire* stabil pilléréként, a mai román állam

¹¹⁷ Ezzel kapcsolatban lásd pl. Miklósné Zakar Andrea: Konvergáló Erdély-percepciók: interetnikus értelmiségi párbeszéd a térség kontextusában. *Közép-európai közlemények* (2012) 3–4. sz. 50–58. Viszonylag aktuális példa a több erdélyi, illetve bánási nagyváros – Kolozsvár, Nagyvárad, Temesvár és Arad – részvételével, fejlesztési céllal 2018 végén létrehozott Nyugati Szövetség [Alianța Vestului]. Alapító okiratát aláírta Arad, Kolozsvár, Nagyvárad és Temesvár polgármestere. (*Transindex.ro* 2018. december 8.) [Http://itthon.transindex.ro/?hir=53794](http://itthon.transindex.ro/?hir=53794). (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)

¹¹⁸ Natalia-Elena Intotero, a külhoni románokkal fenntartott kapcsolatokért felelős miniszter 2019 júniusában mintegy 5,6 millió külföldre vándorolt románról számolt be egy sajtótájékoztatóján. Korábban három-négy-millió külföldön tartózkodó románról beszéltek a hatóságok. Lásd Aproximativ 9,7 milioane de români sunt plecați în străinătate. Ministru: Principala solicitare a diasporei este legată de infrastructură. (*Hotnews.ro* 2019. július 24.) <https://www.hotnews.ro/stiri-esential-23274974-aproximativ-9-7-milioane-romani-sunt-plecati-strainatate-ministru-principala-solicitare-diasporei-este-legata-infrastructura.htm>. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)

¹¹⁹ Boia: *Az 1918-as*, 5–6.

hasonló szerepvállalását próbálja meg beállítani „euroatlanti” érdekként, szemben a – látszólag – vissza-visszatérő orosz és magyar revizionista kísérletekkel.¹²⁰

Moldova és Románia esetleges (újra)egyesülése vonatkozásában – ami 2018-ban elmaradt, így azt végül csak néhány szimbolikus gesztussal próbálták meg pótolni a román politikusok¹²¹ – Boia szintén teljesen másképp vélekedik, mint Pop. A bukaresti történész nem osztja azt a „nagyromán” elképzelést, hogy a román anyanyelvű moldovaiak egyszerűen románok, és így természetes, hogy országuknak, ahol többséget alkotnak, egyesülnie kellene Romániával. Mi több, néhány éve egyetértőleg nyilatkozott az Amerikai Egyesült Államok akkori kisinyovi nagykövetének állításával, aki Moldova függetlensége mellett érvelt, kiváltva Bukarest rosszallását.¹²² Boia Bessarábia hosszú önálló fejlődésére emlékeztetett, amely – 1918-tól eltérően – lehetetlenné tette, hogy az 1989-es változások után Moldova „újraegyesüljön” Romániával, és arra is felhívta a figyelmet, hogy ez inkább függ a moldovaiak akaratától, mintsem Romániáétól.¹²³

Lucian Boiával ellentétben Pop ebben a kérdésben is jóval aktívabb, és történetesi szerepéből gyakran egyfajta „nemzetépítői” szerepbe is átlépve elkötelezetten száll síkra a román nemzeti érdekekért. Boia említett, Moldova kapcsán tett megjegyzését is „szörnyen fájdalmasnak” és „zavarónak” minősítette, hangsúlyozva a két ország közötti azonosságokat és hasonlóságokat.¹²⁴ De egyre nyíltabban foglal állást az unionizmus mellett is: míg egy 2012-ben megjelent könyv társszerzőjeként még a „nemzetközi jog különálló alanyaként”, a „második román államként” írt Moldováról,¹²⁵ a *Románia és a Moldovai Köz-társaság illusztrált története* című kötet¹²⁶ előszavában már úgy fogalmazott, hogy: „Ez az új kiadás első alkalommal viseli címében két ország nevét – Romániáét és a Moldovai

¹²⁰ Ilyen történeti és geopolitikai párhuzamokat vázolt fel Pop egy 2017. tavaszi előadásában is, amelyben a Magyar Tudományos Akadémia egyik programja keretében a trianoni békeszerződést vizsgáló történész kutatócsoport tevékenységét a román centenáriumi alábbiaként, a Románia elleni „információs háború” részeként értelmezte. Miután a Babeş-Bolyai Tudományegyetem rektorának állításait felkapta a román média, a *Trianon 100 Kutatócsoport* vezetője nyilatkozatban utasította vissza azokat. Az ügyről lásd Ötvös Zoltán: Szent föld. Trianon 100 – Románia „információs és kommunikációs” háborút szít hazánk ellen? *Magyar Idők [Lugas]* 2017. május 13. 1–2.

¹²¹ Például a román parlament ünnepi ülésével emlékezett meg Bessarábia 1918-as csatlakozásának évfordulójáról: Şedinţă solemnă a Parlamentului, la 100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. (*Digi24.ro* 2018. március 27.) <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/sedinta-solemna-a-parlamentului-astazi-la-100-de-ani-de-la-unirea-basarabiei-cu-romania-902424>. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)

¹²² Ileana Toma: Ambasadorul SUA la Chişinău. Republica Moldova nu este România, ci trebuie să rămână un stat suveran şi independent. (*News.ro* 2016. augusztus 28.) <https://www.news.ro/externe/ambasadorul-sua-la-chisinau-republica-moldova-nu-este-romania-ci-trebuie-sa-ramana-un-stat-suveran-si-independent-1922403428002016081615555761>. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.) Lásd még Boia: *Az 1918-as*, 7.

¹²³ Lucian Boia: Ambasadorul american la Chisinau a facut o afirmatie corecta. Basarabia nu e Romania. (*Hotnews.ro* 2016. szeptember 3.) <https://www.hotnews.ro/stiri-esential-21266467-lucian-boia-ambasadorul-american-chisinau-facut-afirmatie-corecta-basarabia-nu-romania.htm>. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)

¹²⁴ Rectorul Ioan Aurel Pop, despre afirmațiile lui Boia, privind R. Moldova: Derapaje. Sunt dureroase. (*Realitatea.net* 2016. szeptember 4.) <https://www.realitatea.net/rectorul-ion-aurel-pop-despre-afirmațiile-lui-boia-privind-r-moldova-derapaje-sunt-dureroase-1978062.html>. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)

¹²⁵ *200 ani din istoria românilor dintre Prut și Nistru 1812–2012*. Coord. Ioan-Aurel Pop – Ioan Scurtu. Chişinău, 2012. 9.

¹²⁶ A könyvet folytatásokban egy országos napilap mellékleteként is terjesztették.

Köztársaságét –, noha valójában egynek kellene lennie.”¹²⁷ A Román Akadémia elnöke egy, a Kisinyovi Rádióknak, 2018 áprilisában adott interjúban pedig leszögezte, hogy az állhatatos nemzetépítő munka előbb vagy utóbb meghozza gyümölcsét: „Így a reménynek továbbra is meg kell maradnia, jönnünk kell egymáshoz, és ha tehetjük, »spiritualizáljuk« – ahogy Nicolae Titulescu mondta – ezt a hamis határt a Pruton, hogy átérezzük a közösséget. Professzorként azt mondom, milyen nagy örömmel látom a besszarábiai diákokat a kolozsvári egyetemünkön, milyen intelligensek és ambiciózusak, hogy bebizonyítsák: ők a legjobbak. Közülük egyesek a felsőoktatásban maradtak, a kutatásban. És így, az egyesülés létezik! Még ha a térképen még nem is, a lelkünkben hordjuk, és tovább kell vinnünk.”¹²⁸

A fentebbi történelmi megnyilatkozásokból, illetve a román centenáriummal kapcsolatos diskurzusokból is jól látszik, hogy – tetszik, nem tetszik – a történetírás még napjainkban is sokkal több, mint a múlt eseményeinek és folyamatainak tanulmányozása. A Ioan-Aurel Pop és Lucian Boia, valamint az általuk képviselt szemléletek harca azonban valójában túlmutat a román historiográfián: vajon mi a történész feladata, és mi a felelőssége az őt kiképező közösség felé? Megkérdőjelezhetetlen sarokpontokból rakódik-e össze az egyes nemzetek történelmi kánonja? Egy kánon van, vagy több narratíva is létezhet egymás mellett? A múlt lehető legalaposabb feltárása és értékmentes közvetítése a kívánatos, vagy inkább a nemzeti tudat erősítése, akár mítoszok és legendák felhasználásával?

Valószínűsíthető, hogy ezeket a kérdéseket, csakúgy, mint napjaink meghatározó történészeit is a jövő historikusai fogják tudni igazán értékelni és elhelyezni – egymáshoz és környezetükhöz képest egyaránt –, azt vizsgálva, hogy mit és milyen minőségben alkottak, milyen szerepfelfogás szerint voltak a múlt „felkent papjai”. És habár a jövő történészeinek a szempontjait nem ismerhetjük, feltételezhető, hogy mint ahogy sem ma, sem pedig a múltban nem volt mindegy, a jövőben sem lesz az, hogy mit szolgáltak inkább, a tudományt vagy a nemzetépitést.

¹²⁷ *Istoria ilustrată a României și a Republicii Moldova*. I. [Ediția a 3-a, adăugită, în 6 volume.] Coord. Ioan-Aurel Pop – Ioan Bolovan. București, 2017. 5.

¹²⁸ Ina Guțu: Președintele Academiei Române, Ioan-Aurel Pop, despre manifestările unioniste din R. Moldova: „E o trezire a sufletului românesc”. (*Radiochisinau.md* 2018. április 10.) <https://radiochisinau.md/președintele-academiei-romane-ioanaurel-pop-despre-manifestările-unioniste-din-r-moldova-e-o-trezire-a-sufletului-romanesc--65927.html>. (Legutóbbi megtekintés: 2020. július 22.)